

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST

Ajla Hamzakadić

**TRAGIČNE LJUBAVI U OVIDIJEVIM
*METAMORFOZAMA***

Završni magistarski rad

Sarajevo, 2021.

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST

Ajla Hamzakadić

**TRAGIČNE LJUBAVI U OVIDIJEVIM
*METAMORFOZAMA***

Završni magistarski rad

Mentor:

Prof. dr. Drago Župarić

Sarajevo, 2021.

SAŽETAK

Teza: *Tragične ljubavi u Ovidijevim Metamorfozama*, kao što sam naziv kaže bavi se predstavljanjem ljubavi u Ovidijevim *Metamorfozama* koje su na neki način završile tragično. Ljubav u Ovidijevim *Metamorfozama* je katalizator koji stvara promjene u pričama koje obuhvataju *Metamorfoze*. Ta se ljubav prikazuje kao turbulentna sila koja posjeduje moć stvaranja pozitivnih i negativnih promjena. Oni na koje utiče ova sila u potpunosti su u njenoj moći, izuzimajući razum i često moral. Transformacije u *Metamorfozama* proizilaze iz potrage za ljubavlju ili njenih učinaka. Kako je već pomenuto, ljubav nema uvijek pozitivan ishod. Dovoljni primjeri tragičnih ljubavi u Ovidijevim *Metamorfozama* jesu Piram i Tizba te Orfej i Euridika. Mit o *Piramu i Tizbi* je dirljiva priča o tragičnoj ljubavi koja je bila veća od svih nesuglasica, svađa pa čak i smrti. Ljubav Pirama i Tizbe nadživljava smrt. Tizbine riječi dovoljan su pokazatelj: "Pirame dragi, tebe je samo smrt mogla oteti od mene, ali ni ona te od mene neće oteti." Nakon čega je i ona izvršila samoubistvo. *Orfej i Euridika* doista je jedna od mitoloških priča koja govori o ljubavi i gubitku, i to ne samo o tome što znači za osobu kada njegova ljubav umre, već i o tome što je sve ta osoba spremna žrtvovati samo da bi još jednom bila s voljenom osobom. Orfej pokazuje da u ljubav i osjećaje treba vjerovati i kada se to čini nemogućim, ali ponekad je povratak voljene osobe nemoguć, jer prkosi zakonima života i smrti te izravno utječe na povezanost tih dvaju stanja. Analizirajući dublje pomenute priče, moglo bi se razmisliti o pitanju: Koliko daleko biste vi išli zbog ljubavi?

Ključne riječi: Ovidije, Metamorfoze, tragična ljubav, Piram, Tizba, Orfej, Euridika

SUMMARY

Thesis: *Tragic Love in Ovid's Metamorphoses*, as the name suggests, deals with the representation of love in Ovid's *Metamorphoses* that in a way end tragically. Love in Ovid's *Metamorphoses* is a catalyst that creates changes in attachments that encompass *Metamorphoses*. This love is portrayed as a turbulent force that possesses the power of creating positive and negative changes. Those affected by this force are entirely in its power, losing reason and often morality. The transformations in *Metamorphoses* stem from the search for love or its effect. As already mentioned, love is not always positive. Sufficient examples of tragic love in Ovid's *Metamorphoses* are Pyramus and Thisbe and Orpheus and Eurydice. The myth of *Pyramus and Thisbe* is a touching story of tragic love that was greater than all disagreements, quarrels and even death. The love of Pyramus and Thisbe survives death. Thisbe's words are a sufficient indicator: "Pyramus dear, only death could have taken you from me, but she will not take you from me." After that, she commits suicide. *Orpheus and Eurydice* is indeed one of the mythological stories that speaks of love and loss, not only about what it means for a person when their love dies, but also about what that person is willing to sacrifice only to be with a loved one once again. Orpheus shows that love and feeling should be believed even when it seems impossible, and sometimes the return of loved ones is impossible, because it defies the laws of life and death and directly affects the connection between the two states. Analyzing the stories mentioned more deeply, you may ask yourself: How far could you go for love?

Keywords: Ovid, *Metamorphoses*, tragic love, Pyramus, Thisbe, Orpheus, Eurydice

UVOD

Publius Ovidius Naso (Publije Ovidije Nazon), u daljem tekstu Ovidije, je predstavnik zlatnog vijeka rimske književnosti. Bio je specifičan rimski pjesnik, koji se od ostalih razlikovao po tome što je u svojim djelima ispričao detalje svoga života. Njegov veliki spjev *Metamorphoses* (Metamorfoze, pretvorbe, preobraženja, transformacije) sastoji se od 15 knjiga i stekao je veliku popularnost.

Metamorfoze se sastoje od oko 250 mitoloških priča. Priče govore o ljubavnim nevoljama, imaju puno dramatičnih preokreta, izdaja, sumnji i svega što se odvija među bogovima. Jedna od njihovih posebnih moći je snaga metamorfoze koja im omogućuje da se transformiraju u nešto drugo kako bi se osvetili, dobili nešto što žele ili preobrazili druge ljude i bogove kako bi ih mogli kazniti ili olakšati nečiji tragični kraj. U *Metamorfozama* životi bogova, njihovi usponi i padovi prikazani su na groteskni¹ način. Odnosi između njih dramatični su i rijetko imaju sretan kraj jer su bogovi po prirodi strastveni, nemilosrdni, skloni osveti i egoistični. *Metamorfoze* imaju jasnu, moralnu lekciju jer se u njima svaka mana na neki način kažnjava, pogotovo ako je to nepromišljenost. Svaki oblik slabosti, na primjer nedostatak vlastitog mišljenja, pokazuje se na negativan način, dok se vrline poput hrabrosti uvijek pokazuju na suprotan način, unatoč činjenici da su motivirane sebičnim namjerama poput osvete. Što se tiče ljubavi u *Metamorfozama*, spominju se tri tipa ljubavi, od prisilne, do uzajamne i na kraju tragične ljubavi. Dakle, ljubav u *Metamorfozama* češće nema pozitivan ishod, završava se tužno, tragično – što će kroz rad biti prikazano na primjeru dvije priče.

Rad je podijeljen na nekoliko poglavlja i ona su usko vezana sa temom završnog diplomskog rada. Prvo poglavlje je posvećeno životu Publija Ovidija Nazona, od djetinjstva, školovanja, rada, sve do njegove smrti. Drugo poglavlje govori o Ovidijevom književnom opusu, od njegove prve zbirke do posljednjih, koje je pisao neposredno prije smrti. Svakako da među njima najveću popularnost i utjecaj imaju *Metamorfoze*, što jeste potpoglavlje koje govori o Ovidijevim *Metamorfozama*. Treće poglavlje tiče se koncepta ljubavi u Ovidijevim *Metamorfozama*, što se također vezuje za temu rada, prikazani su tipovi ljubavi: prisilne, uzajamne i tragične. Iz toga proizilazi četvrto poglavlje koje nosi naziv po temi rada: *Tragične ljubavi u Ovidijevim Metamorfozama*. Za potrebe rada, odabrane su dvije priče: priča o *Piramu i Tizbi* te priča o *Orfeju i Euridici*. Obje su pojedinačno obrađene, predstavljene kroz izvorne stihove na latinskom jeziku, metrički

¹ Groteksan - pridjev: fantastičan, neobičan, čudan, pretjeran, neprirodan, smiješan, nastran, komičan.

označene, budući da je riječ o poeziji i prevedene, služeći se samostalnim i prijevodom ovog djela, Tome Maretića. Za obje priče, pojedinačno, napisane su poneke zanimljivosti, po čemu su poslije postale popularne te su prikazane kroz slike, onako kako hronološki teče priča.

Cilj rada jeste prikazati tragične ljubavi u Ovidijevim *Metamorfozama* te općenito značaj Ovidija i *Metamorfoza*. Metode koje su korištene pri izradi rada jesu: *analiza* – analizirani su već postojeći podaci; *historijska metoda* - na temelju raznovrsnih dokumenata i drugog materijala saznalo se ono što se u prošlosti dogodilo i *deskriptivna metoda* – opisivanjem i očitavanjem poznatih činjenica nastojano je prikazati sve što teza zahtijeva.

1. O ŽIVOTU PUBLIJA OVIDIJA NAZONA

Publije Ovidije Nazon rođen je 43. godine st. e. u Sulmonu – mjesto u oblasti Peligna, ilirskog plemena doseljenog sa istočnog Jadrana. Bio je najmlađi u krugu pisaca Augustovog vremena: Vergilije je rođen 70., Horacije 65., Propercije 54. godine pr. Kr. Ovidije je bio iz ugledne, imućne viteške porodice, otac ga je poslao na školovanje u Rim; što je značilo da je išao u školu retora, kako bi se spremio za činovničku karijeru. Ovidije, još dok je bio dječak, sastavljao je stihove. Tokom školovanja kada bi se ogleđao u prozi, šve što je pokušao napisati ispalo bi stih. *Quod temptabam scribere – verus erat* – riječi su jedne Ovidijeve autobiografske pjesme. Naravno, sve ovo nije znak da je u retorstvu bio nesposoban.

Ovidije je posjedovao besjednički talenat, prijatan, privlačan – kojeg je hvalio Seneka Retor i govorio bi da je Ovidijev govor bio više nalik na poeziju u prozi. Kada je pisao stihove, pisao ih je "igrajući se" i mane koje bi u njima uočavao, nije trudio da ispravlja. Ono što su mu zamjerali njegovi savremenici i potonji kritičari jesu lakoća, brzina i nedovoljna strogost prema vlastitom djelu.²

*... ali individualista Ovidije nije tražio strogo savršenstvo bez grešaka i puštao je na volju svome bogatom talentu.*³

Ovidije, kakav je bio za vrijeme svojih retorskih studija u Rimu, takav je ostao tokom cijelog svog života. Poslije završetka školovanja i studijskih putovanja, Ovidije je po povratku u Rim bio državni činovnik, ali, budući da se njegov otac tome protivio, napustio je tu karijeru. Nadvladala je njegova sklonost poeziji. Družio se sa Tibulom, a poznao je i Horacija. Drugačije nego Vergilije i Horacije, Ovidije je bio dijete "novog vremena". Rodio se poslije Cezarove smrti i u godini Ciceronove pogibije; dok su Vergilije i Horacije odrasli za vrijeme Ciceronovog vremena. Ono što su za Horacija bila bitka kod Filipa 42. godine st. e. i Augustova pobjeda kod Akcija 31. godine st. e., kao presudni datumi u njegovom životu i kao velike prekretnice rimske historije, za Ovidija Filipi i Akcij nisu mogli biti doživljaj. U svom vremenu, kako se nazivalo razdoblje "Augustova mira" Ovidije je postao najlascivniji među rimskim pjesnicima.⁴ Kako se kaže, Ovidije je bio pravo dijete svoga vremena i staleža, čije se pravo lice u njegovoj pjesmi bolje ogleda nego u svećanim pjesmama Vergilija i Horacija.

² Usp. Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Beograd, 1986., 324.

³ Ibid.

⁴ Usp. Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, 326.

Ono u čemu se Ovidije proslavio jesu njegove ljubavne elegije i "priručnici", a ogledao se i u tragediji. Dugo je radio na svom velikom djelu, *Preobraženjima* – u daljem tekstu *Metamorfoze*, mitološkom spjevu, zborniku mitoloških pjesama, a dugo je radio i na *Prazničnom kalendaru – Fastima*. Kada su *Metamorfoze* skoro bile završene, a rad na *Fastima* odmakao, 8. godine n. e. August je iz nedovoljno poznatih razloga Ovidija protjerao iz Rima u daleku i zabačenu tvrđaju Tome (Tomi) na Crnom moru, koja se nalazila na mjestu današnje Konstance.⁵ Niko nije znao šta se tačno dogodilo, ali je bilo par teorija: "skandal" koji uključuje carevu kćerku Juliju, neprikladnost koju su jamčili *Amores*, *Ars amatoria* i *Remedia amores*, dok i sam Ovidije navodi *Ars amatoria* kao jedan od razloga izgnanstva.

Na tome mjestu gdje je prognan, ponižen i usamljen, ostao je do smrti Ovidije. Niko u Rimu nije uslišio i prihvatio njegove *Tužaljke* i *Pisma sa Ponta*, pjesme u kojima se obraćao Augustu, njegovim moćnim prijateljima te njegovom nasljedniku Tiberiju. Ono što se zna da je Ovidijevo progonstvo bilo prava senzacija u Rimu, u kome je ostavio svoju treću ženu da se zalaže za njegov povratak.

Iz njegovih riječi, da su ga dvije greške otjerale iz Rima: pjesma i pogreška (*duo crimina – carmen et error*), jasno se potvrđuju pomenute "teorije" iznad, da već pomenuto djelo *Ars amatoria* (*Ljubavno umijeće*) nije nikako odgovaralo uspostavljanju starorimskog morala za čim se vodila Augustova restauracija. Također, djelo *Ars amatoria* se pojavilo odmah poslije progonstva Augustove kćerke Julije, koju je sam August, kao strogi otac, zbog nemoralna i dvorskih skandala uklonio iz Rima. A druga greška, je sigurno bila veća, jer mu nije oprostio ni Augustov nasljednik Tiberije.

Ovidije je u više navrata pokušavao pronaći put natrag do Augustove milosti, pjesmama i pismima koje su bile daleko manje uglađene i elegantne od njegovih prethodnih djela, nisu imale utjecaj na Augusta, a Ovidije je u progonstvu ostao do svoje smrti, 17. ili 18. godine n. e.

Držanje u godinama izgnanstva najbolje pokazuje Ovidijevu prirodu kojoj je nedostajala i stroga veličina i velika strast. Bio je osjetljiv i ljubazan, brzo je reagovao, mahom blago. Krajnosti kao što su snažan revolt i potpuna apatija samo je retko upoznao. Kolebljiv i neodlučan, bio je ipak uporan u životu i pesništvu. Nije prestajao sa pesničkim radom sve do smrti. Tako je zahvaljujući svome privlačnom i bogatom daru stvorio obimno

⁵ Ibid.

*delo u kome ima mnogo preuzetog i konvencionalnog, ali i mnogo nekonvencionalne svežine, mnogo mašte i života, puno lakog i tečnog pripovedanja.*⁶

Iza Ovidija su ostala djela kojima je stekao slavu pisca, slavu zabavljača, slavu pjesnika lakih komada punih duhovite poetske fantazije i epigramskih peckavosti, briljantne spontanosti u nedostižnoj tehnici pjesničkog metra: *Amores*, *Heroides*, *Ars amatoria*, *Remedia amores*, a tu je i jedna tragedija – *Medea*.⁷ Posebnost ovog pjesnika i pisca bit će prikazana kroz drugo poglavlje rada, kroz njegov književni opus.

⁶ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, 327.

⁷ Usp. Inge BELAMARIĆ, Publije Ovidije Nazon – o 2000. obljetnici smrti, u: *Latina et Graeca*, Vol. 2 No. 32, 2017., 96. Dostupno online na: Publije Ovidije Nazon - o 2000. obljetnici smrti (srce.hr) (pristupljeno: 05.04.2021.)

2. OVIDIJEV KNJIŽEVNI OPUS

Prvo Ovidijevo stvaralaštvo jeste zbirka *Amores* (*Ljubavne pjesme*), posvećena "fiktivnoj" Korini. Ovidije je sam sebe nazivao "šaljivi pjesnik ljubavne nježnosti", sa finom ironijom i humorom, parafrazira mnoge motive iz Katula, Tibula, Propercija i helenističkih epigramatičara. Kaže se da je on majstor stiha u ljubavnim elegijama. Stihovi u kojima govori da je "šaljivi pjesnik nježnih ljubavi":

*Ille ego qui fuerim, tenerorum lusor amorum,
quem legis, ut noris, accipe posteritas.*

(Trist. IV, 10, 1-2)

Amores su nastajale od 25. godine pr. do 2. godine p. Kr. Sastoje se od 49 elegija, u tri knjige, posvećenih Korini (fiktivnoj ljubavi koja je vjerovatno mješavina različitih iskustava koja je proživio sa različitim ljubavima). U njoj se virtuožno variraju različita lica jedne te iste ljubavi.⁸ Ovidije je prvi u rimskoj književnosti uveo u pjesništvo elemente retoričko-deklamatorskog stila = variranje iste teme, poentiranje misli, brojne digresije. Smatrao je da je sa zbirkom *Heroides* (*Heroide* ili *Ljubavne poslanice mitskih junakinja – Epistulae heroidum*) stvorio novu pjesničku vrstu - epistola u stihovima. U toj zbirci je oslikao psihologiju i ugođaje ljubavi i skupio niz pisama koje su mitske junakinje (Penelopa, Medeja, Didona, Fedra) pisale svojim muževima.

U njegovom opusu nalazi se i izgubljena tragedija *Medea*. Ona je izgubljena, do nas je došla samo u fragmentima. Nažalost, sačuvana su samo dva stiha tragedije koju je napisao između prvog i drugog izdanja *Amores*. Pored nje, već pomenuto djelo, *Ars amatoria* (*Ljubavno umijeće*) je parodično-didaktički ep sa raznim ljubavnim savjetima, koji predstavlja najveći domet Ovidijevog stvaralaštva. U epu, u prve dvije knjige poučava muškarce, a u trećoj žene, kako će pronaći predmet svoje ljubavi, postići je i zadržati.⁹

Kaže se da niko nije bolje znao razumjeti i prikazati ženski karakter od Ovidija. Žene je stvarno vidio kao vedri predmet želja. Prije *Ars amatoriae* napisao je u elegijskim distisima djelo o upotrebi kozmetičkih sredstava *De medicamine faciei feminae* (*O uljepšavanju ženskog lica*), od kojeg je sačuvano samo sto stihova. Ovome možemo dodati i manje uspjeti spjev *Remedia amoris* (*Lijekovi od ljubavi*).¹⁰

Najizrazitije osobine Ovidijeva stila – prozirna misao, izraz bogat bojama, brz i gladak stih, osjetljivost za psihologiju likova i mijene ugođaja – u punoj će mjeri zadržati i Ovidijevo najpoznatije i najveće djelo, Metamorfoze (Metamorphoses – Pretvorbe, u 15

⁸ Ibid.

⁹ Usp. Vladimir VRATOVIĆ, *Rimska književnost*, Zagreb: Grafok, 2007., 262.

¹⁰ Usp. Inge BELAMARIĆ, *Publije Ovidije Nazon – o 2000. obljetnici smrti*, 96.

knjiga, ukupno 11 995 stihova), koje je uz *Faste* (*Fasti – Kalendar, u 6 knjiga, nedovršeno i izdano posmrtno*), gdje je opjevao vjerske i nacionalne svetkovine Rima i priče s njima povezane - pisao u drugom stvaralačkom razdoblju.¹¹

Fasti su dovršeni dopola, tj. obrađeni su mjeseci od januara do juna. Pisani su u elegijskom distihu, po uzoru na Kalimaha. Bilo je zamišljeno da budu napisani u 12 knjiga, jedna za svaki mjesec kalendara. Ono po čemu su oni dragocjeni jeste da su izvor za rimsku religiju, posebno jer se temelje na ukorijenjenoj tradiciji i poznavanju Enija, Katona, Varona... U progonstvu, udaljen od knjiga i biblioteka, nije mogao nastaviti antikvarnu liniju započetog djela, premda je *Faste* odnio na Pont.¹² Ovidijeve *Metamorfoze* su njegovo najpoznatije i najveće djelo, on je svu svoju retoričku i pripovjedačku sposobnost i dar iskoristio upravo u njima. Više podataka o *Metamorfozama* će se naći u idućim dijelovima rada.

U 10 godina progonstva Ovidije je napisao *Tristia* (*Tužaljke*), u 5 knjiga i *Epistulae ex Ponto* (*Pisma sa Ponta*), u 4 knjige. Niko nije obraćao pažnju na *Pisma i Tužaljke*, pjesme kojima se obraćao Augustu, njegovim prijateljima i njegovom nasljedniku Tiberiju. Neki smatraju da su po *Tužaljka* elegije dobile tužne, nesretne konotacije. One su Ovidijeva poezija iz progonstva, za koju je i sam priznao da nije dobra kao ono što je pisao u Rimu. *Pisma sa Ponta*, imaju sličan sadržaj kao i *Tužaljke*, u njima Ovidije moli za povratak i opis izgnanstva. Stihovima je pokušavao pridobiti Augustovu milost:

*maxima poena mihi est ipsum offendisse, priusque
venisset mallem funeris hora mihi.*

„Najveća mi je kazna što sam ga uvrijedio, više bih volio da sam umro prije”.

(*Trist.* V, 11, 11-12);

id quoque, quod vivam, munus habere dei.

„Držim darom božjim što sam uopće živ”.

(*Trist.* I, 1, 20).¹³

U njima, Ovidije bi svojoj ženi opisivao koji bi trenutak bio pogodan za molbu za pomilovanje: njegova treća žena se obratila Augustovoj trećoj ženi, mada je Livija, bila

¹¹ Vladimir VRATOVIĆ, *Rimska književnost*, 263.

¹² Usp. Inge BELAMARIĆ, *Publije Ovidije Nazon – o 2000. obljetnici smrti*, 98.

¹³ Usp. Inge BELAMARIĆ, *Publije Ovidije Nazon – o 2000. obljetnici smrti*, 100.

tvrđa od Augusta. Ni Tiberija nisu mogli nagovoriti. Njegovi prijatelji nisu smjeli da posreduju, plašeci se vladara.

2.1. O Ovidijevim *Metamorfozama*

U osnovi, *Metamorfoze* su zbirka mitova koji se usredotočuju na transformaciju iz jednog stanja bivanja u drugi. Međutim, izvan osnova, *Metamorfoze* je prilično teško definisati. Tehnički se smatra epom, ali nije ep na isti način na koji su *Eneida* ili *Odiseja* epovi. Zadovoljava mnoga formalna obilježja epa, tj. duga je pjesma napisana u daktilskom heksametru, ali nema središnju figuru i linearnu fabulu. U stvari, čini se da mu uopšte ne nedostaje zavjere, a svi temeljni lukovi komplicirani su činjenicom da će se mitovi često pričati unutar drugih mitova: na primjer, u Orfejevom ciklusu, Orfej priča o *Veneri i Adonis*, ali unutar te priče, Venera Adonisu priča priču o Atalanti. Imati pripovjedača unutar pripovjedača otežava praćenje ko s kim govori, ali također otežava razlikovanje između Ovidijevog pripovjedačkog glasa i glasa njegovih pojedinih pripovjedača. To se dodatno komplicira činjenicom da Ovidije nema jedan jedinstveni narativni glas. Unatoč tim metatekstualnim poteškoćama, *Metamorfoze* se mogu slobodno podijeliti u niz ciklusa, gdje su priče u svakom ciklusu povezane nitom, bio to drugi pripovjedač ili obiteljsko stablo.

Metamorfoze počinju stvaranjem svemira, od prijelaza haosa u kosmos. To je prvi ciklus, koji se prvenstveno sastoji od mitova o bogovima i njihovim nevoljnim smrtnicima. Prva priča o bogu i njegovoj potrazi za ženom, kojih će biti još mnogo, je priča o *Dafne i Apolonu*. Slijedi Tebanski ciklus, koji nije toliko narativno usredotočen koliko rodoslovlje: ljudi u središtu priča svi su na neki način povezani s Tebom. Mit o *Ehu i Narcisu* pada usred tebanskog ciklusa. Poslije dolazi Perzejev ciklus, koji je prilično kratak i usredotočuje se na djela samog Perzeja, a zatim niz natjecanja. Ta se natjecanja obično vode između bogova i smrtnika, a smrtnici obično užasno gube od bogova. Najistaknutiji primjer je natjecanje u tkanju između *Arahne i Minerve*.

Atenski ciklus dolazi nakon niza natjecanja i proteže se na četiri knjige, obuhvaćajući sve, od *Jasona i Medeje*, *Dedala* do *Herkula*. Orfejev ciklus započinje sa 10. knjigom, jednim od rijetkih slučajeva u kojima se početak ciklusa poravnava s početkom knjige; unutar sveobuhvatnog okvira priče o *Orfeju i Euridici*, Orfej pjeva mnoge druge priče, uz ranije spomenute mitove o *Adonisu i Atalanti*. Nakon Orfejevog ciklusa ulazimo u povijesniji i narativni okvir u kojem se Ovidije bavi i velikim epovima svojih prethodnika, kao i vlastitom poviješću Rima. Počinje sa „Malom *Ilijadom*“, također nazvan

Trojanski ciklus i pokriva stvaranje Troje sve do njenog uništenja. Tada se Ovidije okreće Vergiliju u „Maloj *Eneidi*“, ali radije razrađuje manje detalje u Vergilijevoj *Eneidi*, umjesto da slijedi njegove tačne korake. Završava Rimom, detaljno opisujući njegovo stvaranje i priču o *Romulu* do apoteoze *Julija Cezara*. Kao što Ovidije kaže u *proemiumu*, odnosno prologu, on je uistinu pjevao od početka svijeta pa sve do svog vremena.¹⁴

Za ovo djelo, Ovidije je prikupio oko 250 priča iz mitologije, od prijelaza haosa u kosmos do pretvorbe Julija Cezara u zvijezdu. On je ovime zapravo ostvario pjesničku novelističku zbirku, nižući mitove po ciklusima tematski ili kao uokvirene pripovijesti.¹⁵ Ono što se može primijetiti čitajući ovo djelo je to da je Ovidije bio vješt, lagano se nadovezivao s jedne priče na drugu. Važno je spomenuti: "To je djelo koje po obimu i stihu (heksametar) odgovara velikom herojskom epu, ali to nije herojski ep već helenistički pjesnički rod naročite vrste."¹⁶

Neke od poznatih priča u *Metamorfozama* su: novela o *Apolonu* i preobraženje *Dafne* u lovoriku, mit o *Faetontu*, o *Narcisu*, o *Jazonu i Medeji*, o *Dedalu i Ikaru*, o *Niobi*, o *Filemonu i Baukidi*, zatim, priča o *Orfeju i Euridici* – priča koja nosi zlu kob, jer je Euridika, žena Orfejova umrla kratko vrijeme nakon udaje, nakon čega je on otišao u podzemni svijet da bi vratio svoju ženu – ali, izgubio ju je zauvijek - koja će biti detaljno obrađena dalje u radu, o natjecanju *Ajanta i Odiseja* za Ahilejevo oružje te priča o *Piramu i Tizbi* – koja će također biti obrađena dalje u radu, tragična ljubav dvoje mladih koji su iz ljubavi izvršili samoubistvo. Sve ove priče Ovidije je uzeo iz mitološke grčke i rimske baštine, u njima iskoristio svoju maštu i dobio mjesto najvećeg pripovjedača u rimskoj književnosti. *Metamorfoze* su ispjevane u heksametrima, a ti heksametri su proizišli iz želje da se metrički istakne težnja za stvaranjem "neprekinutog epa" (*carmen perpetuum*).¹⁷

Novost u ovom epu je posve moderno, psihološko istraživanje različitih tipova ljudskog karaktera, dosega njihovog djelovanja i njegovih emocija. Bogovi u Ovidijevim pričama nisu na nebesima nego su sa objema nogama na zemlji, nisu u prošlosti nego su ljudi poput nas, samo što su ogrnuti kostimima u kakvim su prikazivani na kipovima. Karakteri su to, kako se danas kaže 'nešto veći od zbilje', što ih međutim ne karikira nego čini shvatljivijima i bližima stvarnosti. Iz ovih Ovidijevih stihova, jasna je namjera:

Srce me vuče, da pjevam prijetvore u druga t'jela.

¹⁴ Usp. Sage F., Summary of the Metamorphoses, na: *Haverford digital commentary library*. Dostupno online na: <https://iris.haverford.edu/echo/summary-of-the-metamorphoses/> (pristupljeno: 07.04.2021.)

¹⁵ Usp. Vladimir VRATOVIĆ, *Rimska književnost*, 263.

¹⁶ Usp. Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, 333.

¹⁷ Usp. Vladimir VRATOVIĆ, *Rimska književnost*, 263-264.

*Pothvatu mojem i ovdje pomozite, bozi, od kojih
jesu prijetvori ti, i bez prekida sve od početka
svijeta pjesmu provodite moju do vremena moga.*¹⁸

(*Met. I, 1-4, prijevod T. Maretića*)

¹⁸ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*. Preveo: Tomo MARETIĆ. Zagreb: "Matica Hrvatska", 1907., 1-4, 4.

3. KONCEPT LJUBAVI U OVIDIJEVIM *METAMORFOZAMA*

U Ovidijevim *Metamorfozama* čini se da se pojam ljubavi razlikuje od lika do lika. U jednom slučaju, bog u obliku muškarca očajnički traži određenu ženu i odbija popustiti dok je ne dobije. U drugom slučaju, ženska božica duboko se brine za muškarca i trudi se da ga zaštiti od opasnosti. Dalje, postoje dvije osobe za koje je dogovoreno da se vjenčaju, a izgledaju ravnodušno po tom pitanju. Ovidijevo djelo uglavnom ismijava koncept braka i sklada među spolovima. Muškarce i žene slika kao individualna bića koja nemaju pretjerane želje da se pridruže suprotnom spolu.

U *Metamorfozama* ljubav gotovo nikad ne dolazi do sretnog kraja. Dakle, češće se pojavljuje negativan ishod nego pozitivan. Pet glavnih podkategorijskih uzroka proizilazi iz ljubavlju izazvanih transformacija: seksualni susreti, bijeg, tuga, kazna i romantična ljubav. Muški bogovi iskazuju ljubav ženskim smrtnicima prisiljavajući ih. Seksualni su susreti različiti i uobičajeni u pričama o *Metamorfozama*. Dvije vrste ponovljenih susreta su prisilni odnosi koji rezultiraju trudnoćom. Prisila je zabrinjavajuće prisutna i raširena u radnjama priča u *Metamorfozama*. Na primjer, u 6. knjizi Terej siluje sestru od svoje žene, Filomelu, koja se na kraju, zajedno sa sestrom pretvara u pticu za bijeg. Također, imamo slučaj kada se Mira zaljubi u svoga oca, pa mu se uz pomoć dadilje svoje približila u gluho doba noći i u tami. Kad je Kinir saznao da je u tami ljubio svoju kćerku, htio ju je isjeći mačem, ali ona mu je pobjegla i lutala naokolo, dok je bogovi nisu pretvorili u drvo koja rađa izvanbračno dijete.¹⁹ Mnogi likovi u tim pričama doživljavaju transformaciju u pokušaju bijega od osobe, boga ili situacije.

Osim prisilne ljubavi, preobrazba može biti proizvod i romantične, uzajamne ljubavi. Romantična ljubav je obostrana sila koja može završiti tragedijom ili radošću, ali se uglavnom usredotočuje na isticanje moći koju je ta ljubav imala. Na primjer, ljubav *Venere i Adonisa*; Adonis nije poslušao Venerinu opomenu pa ga je rastrgao vepar. Njegova se krv pretvorila u lijepo crveno cvijeće. Venera je u anemoni sačuvala njegovu krv da predstavlja njenu vječnu ljubav prema njemu. *Medejina* ljubav prema *Nazonu* navodi je da se okrene protiv oca i porodice. *Scilina* ljubav prema *Minosu* nadahnjuje je izda svog oca i svoj narod stranoj vojsci. *Deukalion i Pira* nisu podnosili da budu odvojeni kao i *Baukida i Filemon* koji izražavaju želju da umru ako im partner umre.

¹⁹ Usp. Love and Transformation in Metamorphoses, na: *Literature Essay Samples*. 14.03.2019. Dostupno online na: <https://literatureessaysamples.com/love-and-transformation-in-metamorphoses/> (pristupljeno: 10.04.2021.)

Pored njih, imamo i primjere tragičnih ljubavi u *Metamorfozama*. *Orfej i Euridika* je doista jedna od mitoloških priča koja govori o velikoj ljubavi i gubitku, i to ne samo o tome što znači za osobu kada njegova ljubav umre, već i o tome što je sve ta osoba spremna žrtvovati samo da bi bila još jednom sa voljenom osobom. Orfej pokazuje da u ljubavi i osjećaje treba vjerovati čak i kada se to čini nemogućim, ali ponekad je i povratak voljene osobe nemoguć. Društveno prihvatljiva ljubav, poput one između PIRAMA i TIZBE, također nije garancija sreće. Priča o *PIRAMU i TIZBI* govori o ljubavi dvoje mladih koji su iz ljubavi izvršili samoubistvo. Iako su PIRAM i TIZBA prikazani kao normalni ljudi koji vole, njihova priča nagovještava tamniju stranu ljubavi.

U Ovidijevim *Metamorfozama* ljubav se najčešće opisuje kao istinska pokretačka sila preobraženja. Ovidije pokazuje da ljubav ima moć nad svima – i smrtnicima i bogovima. Niko ne može izbjeći posljedice smrti ili se oduprijeti opasnosti i bijedi na koje nas ljubav često tjera. U idućem poglavlju rada detaljno će biti obrađene dvije ljubavne priče, sa tragičnim krajem, a iznad pomenute, priča o *PIRAMU i TIZBI* i priča o *ORFEJU i EURIDICI*.

4. TRAGIČNE LJUBAVI U OVIDIJEVIM *METAMORFOZAMA*

Priče o *Piramu i Tizbi* i *Orfeju i Euridici* govore o smrti ljubavnika. Dvoje mladih ljubavnika počine samoubistvo, iz ljubavi: Euridika jednom umre od ugriza zmije, a drugi put kada joj Orfej dopusti da njegova strast prekrši magična pravila. Postoji ženski pripovjedač u priči o *Piramu i Tizbi*. Zbog pogrešne procjene, Tizba se ubije nad Piramovim mrtvim tijelom, nakon čega ona poziva njihove roditelje da im dopuste da počivaju u istom grobu i bogove da plod duda promijeni boju u tamnu; i tako dolazi do metamorfoze. Dakle, u ovoj priči Tizba je simpatični predstavnik njihove ljubavi. Sa Euridikom je sasvim drugačije. Većina priče okrenuta je u smjeru Orfeja koji silazi u Had da traži svoju ženu. Kada je Orfej pokušao izvesti svoju ženu iz Hada pa se naglo okrenuo da je provjeri, nakon čega je ona opet otišla, ali ovaj put, nepovratno u podzemni svijet. U tom trenutku pripovjedač komentariše Euridikinu šutnju, nedostatak žalbe, a zatim i spominje njenu jednu jedinu riječ oprostaja, *Vale*.²⁰ Nakon njene dvostruke smrti, Orfej je postao neutješan, pjevao je u šumama Trakije, nervirao je žene jer nije htio pogledati nijednu od njih, nijedna nije budila osjećaje kao što je Euridika. Na kraju su ga upravo ubile žene, Menade.

4.1. Priča o *Piramu i Tizbi*

U ovom dijelu rada bit će obrađena prva odabrana priča o tragičnoj ljubavi, priča o *Piramu i Tizbi* kroz izvorne stihove ove priče, metrički označene i prevedene - neki od njih će biti samostalno prevedeni, a ostali predstavljeni onakvi kakvi su u prijevodu Tome Maretića.

Priča o *Piramu i Tizbi* nalazi se na početku 4. pjevanja, od 55. do 166. stiha. Među protivnicima Bakhovih svetkovina su i kćerke kralja Minija. Upravo je jedna od Minijevih kćerki pričala tu priču svojim sestrama, predući vunu u kući jer nijedna od njih nije sudjelovala u svetkovinama.

Prva dva stiha pokazuju kako su glavni likovi, tj. Piram i Tizba izgledali:

*"Pýrāmūs ēt Thīsē, iūvēmūm pūlchērrīmūs āltēr,
āltērā, quās Ōrīēns hābūīt, praēlātā pūēllīs,"²¹*

²⁰ Usp. William A. ANDERSON, Aspect's of Love in Ovid's "Metamorphoses", u: *The Classical Journal*, Vol. 90, No. 3, Feb. - Mar., 1995., 265-269. Dostupno online na: <https://www.jstor.org/stable/3297530?seq=1> (pristupljeno: 11.04.2021.)

²¹ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 55-56, na: *Poesia Latina*. Dostupno online na: P. Ovidii Nasonis-Metamorphoseon liber IV (poesialatina.it) (pristupljeno: 12.04.2021.)

Prijevod:

Piram i Tizba, on mladić jedan od najljepših,
a ona vrlo cijenjena od djevojaka koje je Istok imao,²²

Dalje, iduća dva stiha odgovaraju na pitanje kako i gdje su živjeli:

*cōntīgūās tēnūērē dōmōs, ūbī dīcītūr āltām
cōctīlībūs mūrīs cīnxīssē Sēmīrāmīs ūrbēm.*²³

Prijevod:

Imali su susjedne kuće - kuće su im bile jedna do druge,
gdje je, priča se, Semiramida²⁴ ogradila zidinama od cigle, visoki grad.²⁵

Slijede stihovi koji govore o tome kako je započela njihova ljubav:

*Nōtītīām prīmōsquē grādūs vīcīnīā fēcīt;
tēmpōrē crēvīt āmōr;*²⁶

Prijevod:

Susjedstvo je učinilo prve korake poznanstva:
s vremenom je rasla ljubav.²⁷

Stihovi koji pokazuju kakav su plan imali za budućnost, ko je stajao na putu tim planovima:

*taēdaē quōquē iūrē cōīssēnt,
sēd vētūērē pātrēs; quōd nōn pōtūērē vētārē,
ēx aēquō cāptīs ārdēbānt mēntībūs āmbō.*²⁸

Prijevod:

I ujedinili bi se u brak s pravom:
Ali nisu im dopustili očevi; budući da nisu mogli zabraniti,
Jednakim osjećanjima zarobljeni, plamtjeli su oboje.²⁹

Piram i Tizba nisu imali posrednika u svojoj ljubavi, vezu su održavali migovima i znacima. Zid koji je dijelio njihove kuće imao je malu pukotinu, za koju su znali samo njih dvoje i preko te pukotine su prenosili svoju ljubav:

²² Prevela: Ajla Hamzakadić.

²³ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 57-58.

²⁴ Semiramida – asirska kraljica, kćerka Derketina, pretvorila se najzad po jednoj priči u golubicu.

²⁵ Prevela: Ajla Hamzakadić.

²⁶ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 59-60.

²⁷ Prevela: Ajla Hamzakadić.

²⁸ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 60-62.

²⁹ Prevela: Ajla Hamzakadić.

*Cōnscīūs ōmnīs ābēst; nūtū sīgnīsquē lōcūntūr,
quōquē māgīs tēgītūr, tēctūs māgīs aēstūāt īgnīs.
Fīssūs ērāt tēnūī rīmā, quām dūxērāt ōlīm,
cūm fīērēt, pāriēs dōmūī cōmmūnīs ūtrīquē.
Īd vītūm, nūllī pēr saēcūlā lōngā nōtātūm
(quīd nōn sēntīt āmōr?), prīmī vīdīstīs, āmāntēs,
ēt vōcīs fēcīstīs ītēr; tūtaēquē pēr illūd
mūrmūrē blāndītīaē mīnīmō trānsīrē sōlēbānt.³⁰*

Maretićev prijevod ovih stihova glasi ovako:

Nikakvog nema svjedoka, a govore znacima, migom,
I što više se krije, sve vruća je sakrita ljubav.
Malo je napuko zid, što stajaše med kuće obje
Zajednički, u ono još vrijeme, kad načinjen bješe.
Nitko pogrješku tu vijekove ne spazi mnoge;
Al' što ne spazi ljubav? Zam'jetiste vās dvoje dragih
I put načiniste glasu, te ljubavne besjede tuda
Sigurne protažahu, a žubor jedva se čuo.³¹

Često, kada bi stajali Piram sa jedne, a Tizba sa druge strane, obraćali bi se zidu "O, zavidljivi zide":

*Saēpe, ūbī cōnstītērānt hīnc Thīsbe, Pýrāmūs illīnc,
īnquē vīcēs fūērāt cāptātūs ānhēlītūs ōrīs:
`Īnvīdē` dīcēbānt `pāriēs, quīd āmāntībūs ōbstās?
Quāntum ērāt ūt sīnērēs tōtō nōs cōrpōrē īūngī,
aūt hōc sī nīmīum ēst, vėl ād ōscūlā dāndā pātērēs?
Nēc sūmūs īngrātī; tībī nōs dēbērē fātēmūr
quōd dātūs ēst vērbīs ād āmīcās trānsītūs aūrīs.³²*

Prijevod:

Govorili su, "Zavidni zide", zašto zaljubljenima smetaš?
Zar bi toliko bilo (teško) da nas pustiš čitavim tijelom da se spojimo,
Ili, ako je to previše, da se za poljupce otvoriš?
Ali, nezahvalni smo; priznajemo da tebi dugujemo,
Što je dan prolaz riječim do voljenih usiju.³³

Tako oni, bez razloga rastavljeni, govore, a kad padne noć pozdrave se ostavljajući poljupce svako na svojoj strani zida: poljupcima nije bio dozvoljen prolaz kroz pukotinu:

³⁰ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 63-70.

³¹ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*. Preveo: Tomo Maretić. Zagreb: "Matica Hrvatska", 1907., 63-70, 87.

³² P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 71-77.

³³ Prevela: Ajla Hamzakadić.

*Tālīā dīvērsā nēquīquām sēdē lōcūtī
sūb nōctēm dīxērē vālē, pārtīquē dēdērē
ōscūlā quīsquē sūaē nōn pērvēnīēntīā cōntrā.*³⁴

Maretićev prijevod ovih stihova:

Svako sa svoga mjesta govorili tako bi obdan,
A na rastanku pred noć poljubili svako sa svoje
strane bi zid, a cjelivi ti ne mogoše prodr'jet.³⁵

Svakog sljedećeg jutra oni bi se opet nalazili na dogovorenom mjestu i tihim šapatom bi se žalili jedno drugom. Naposljetku su odlučili da, kada padne noć i zavlada mir, zavaraju budne čuvarе i iskradu se kroz kapiju, a kada se nađu van zidina, da napuste i grad. Kako ne bi promašili jedno drugo kada izađu iz grada, dogovorili su se da ko prvi dođe čeka u sijenci drveta na Ninovom grobu. Tamo je bilo drvo, visoki dud, pokriven sniježnobijelim plodovima, u neposrednoj blizini hladnog izvora. Taj im se plan toliko svidio da im se činilo da dan sporo protiče.

*Pōstērā nōctūrnōs aūrōrā rēmōvērāt īgnēs
sōlquē prūīnōsās rādītīs sīccāvērāt hērbās;
ād sōlītūm cōīērē lōcūm. Tūm mūrmūrē pārvō
mūltā prīūs quēstī, stātūūnt ūt nōctē sīlētī
fālērē cūstōdēs fōrībūsque ēxcēdērē tēptēt
cūmquē dōmo ēxīrīnt, ūrbīs quōquē tēctā rēlīnquānt;
nēvē sīt ērrāndūm lātō spātīāntībūs ārvō,
cōnvēnīānt ād būstā Nīnī lātēāntquē sūb ūmbrā
ārbōrīs; ārbōr ībī nīvēīs ūbērrīmā pōmīs,
ārdūā mōrūs, ērāt, gēlīdō cōntērmīnā fōntī.
Pāctā plācēt; ēt lūx, tārdē dīscēdērē vīsā,
praēcīpītātūr āquīs ēt āquīs nōx ēxīt āb īsdēm.*³⁶

Prijevod:

Svjetila noćna zora izatoga jednoć razagnā,
A sunce osuši mraz sa trave zrakama svojim,
Oni se sastanu opet na običnom mjestu te šaptav
Tiho i dugo o svojim o jadima prevarit noćas
Odluče u gluho doba stražare i izić kroz vrata,
Te će iz kuća svojih uteći i iz grada samog;
A da hodeći ne bi po širokom lutali polju,

³⁴ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 78-80.

³⁵ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 78-80, 88.

³⁶ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 81-92.

Sastanak bit će kod groba kod Ninova, pod drvom tamo
Sakrit će se u hladu. S obilatom snježnim plodom
Visoki onamo stajaše dud uz studeni izvor.
Tako uglave oni i sporo dan im se vuko.
Uroni u vodu dan i iz vode iziđe noćca;³⁷

Došla je sudbonosna noć, kada su pošli u bijeg:

*Cāllidā pār tēnēbrās, vērsātō cārdīnē, Thīsbe
ēgrēditūr fāllitquē sūōs ādōpērtāquē vūltūm
pērvēnīt ād tūmūlūm dīctāquē sūb ārbōrē sēdīt;
aūdācēm fācībāt āmōr. Vēnīt ēccē rēcēntī
caēdē lēaēnā bōūm spūmāntīs ōblītā rīctūs,
dēpōsītūrā sītīm vīcīnī fōntīs īn ūndā.
Quām prōcūl ād lūnaē rādīōs Bābūlōnā Thīsbe
vīdīt ēt ōbscūrūm tīmīdō pēdē fūgīt īn āntrūm;
dūmquē fūgīt, tērgō vēlāmīnā lāpsā rēlīquīt.³⁸*

Prijevod:

Otvorivši vrata, (prva) iskusna Tizba izađe kroz mrak
I prevari svoje i pokrivenog lica
Došla je do groba, pod dogovoreno drvo sjela;
Ljubav ju je učinila odvažnom. Kad, gle, dolazi lavica,
Zapjenjenih, krvavih usta, od svježe zaklanog govečeta,
Hoće da ugasi žeđ iz obližnjeg izvora vode.
Na mjesečevoj svjetlosti, Babilonka Tizba je ugleda
Izdaleka i bojažljivim hodom je pobjegla u tamnu pećinu,
I dok je bježala s leđa joj je pao veo.³⁹

Kada se lavica napila vode, otišla je natrag u šumu, ali je putem naišla na Tizbin
tanki veo i rastrgala ga krvavim ustima:

*Ūt lēā saēvā sītīm mūltā cōmpēscūt ūndā,
dūm rēdīt īn silvās, īnvētōs fōrtē sīne īpsā
ōrē crūētātō tēnūēs lānīāvīt āmīctūs.⁴⁰*

Prijevod:

Pošto ugasi žeđu obilatom lavica vodom,
Krene u šumu natrag i tanki našavši veo
Sam bez djevojke razdre okrvavljenim ga žvalom.⁴¹

³⁷ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 81-92, 88.

³⁸ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 93-101.

³⁹ Prevela: Ajla Hamzakadić.

⁴⁰ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 102-104.

⁴¹ Publius OVIDIUS NASO. *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 102-104, 88.

Zatim je došao u Piram, u prašini je vidio tragove zvijeri, a nakon toga je pronašao i veo, namočen krvlju. I rekao je: "Jedna će noć izgubiti dvoje zaljubljenih."

*Sērīūs ēgrēssūs vēstīgā vīdīt īn āltō
pūlvērē cērtā fēraē tōtōque ēxpāllūit ōrē
Pýrāmūs; ūt vērō vēstēm quōquē sānguīnē tīnctām
rēppērīt: `Ūnā dūōs` īnquīt `nōx pērdēt āmāntēs;`⁴²*

Maretićev prijevod ovih stihova:

Kasnije iziđe Piram i zvijerin siguran vidjev
Trag u dubokome pijesku sav pobljedi
On u licu, a veo kad spazi od krvi prljav,
Poviče: "Jedna će noć pogubiti dragijeh dvoje!"⁴³

Piram je pomislio da je Tizba umrla i krivio je sebe za njenu smrt jer nije prije došao. Molio je lavove da razderu njegovo tijelo.

*ē quībūs illā fūit lōngā dīgnīssīmā vītā,
nōstrā nōcēns ānīma ēst; ēgō tē, mīserāndā, pērēmī,
īn lōcā plēnā mētūs quī iūssī nōctē vēnīrēs
nēc prīōr hūc vēnī. Nōstrūm dīvēllītē cōrpūs
ēt scēlērātā fērō cōnsūmītē vīscērā mōrsū,
ō quīcūmquē sūb hāc hābitātīs rūpē, lēōnēs.
Sēd tīmīdi ēst ōptārē nēcēm.`⁴⁴*

Prijevod:

Od svih djevojaka života dugog je ona
Vrednija bila, a krivac sam ja, što tebe pogubih,
Jadnice, kad te ročih na ovo strahotno mjesto,
A sam prije ne dođoh! O lavovi, što vas imade
U spiljama u ovim, razderite tijelo moje,
Opaku utrobu moju razgrizite, proždrite ljuto!
Al' smrt strašljivci žele".⁴⁵

Uzeo je Tizbin veo i sjeo pod drvo pa zaplakao, ljubeći veo rekao je da se napije i njegove krvi:

*`Vēlāmīnā Thīsbēs
tōllīt ēt ād pāctaē sēcūm fērt ārbōrīs ūbrām
ūtquē dēdīt nōtaē lācrīmās, dēdīt ōscūlā vēstī:
`Accīpē nūnc` īnquīt `nōstrī quōquē sānguīnīs haūstūs.`⁴⁶*

⁴² P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 105-108.

⁴³ Publius OVIDIUS NASO. *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 105-108, 89.

⁴⁴ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 109-115.

⁴⁵ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 109-115, 89.

⁴⁶ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 115-118.

Prijevod:

Tizbin veo uze i nosi ga sa sobom do sjene dogovorenog drveta;

Kada je pustio suze nad poznatim velom i dao poljupce velu, rekao je:

"Primi sada, također, i moju krv, crpeći."⁴⁷

Kada je to rekao, zabio je sebi bodež u prsa, a kada je umirao, izvukao ga je. Korijen duda, natopljen Piramovom krvlju, obojio je dudove plodove koji su visjeli s drveta u boju krvi. Tizba se odlučila vratiti na dogovoreno mjesto – iako se bojala lavice, željela je ispričati Piramu koliko joj nevolji je uspjela pobjeći. Kada se vraćala, posumnjala je da li je to isto mjesto, jer je plod promijenio boju. Ugledala je krvavo tijelo Prijama, dozivala ga je, a on kada je čuo Tizbino ime, otvorio je oči i kad ju je ugledao, mirno ih je sklopio.

Sljedeći stihovi govore o tome:

*Quoque erāt accinctūs, demisit in illā ferrūm,
nēc mōrā, fērvēntī mōrīēns ē vūlnērē trāxīt
ēt iācūt rēsūpīnūs hūmō; crūōr ēmicāt āltē,
nōn ālītēr quām cūm vītātō fistulā plūmbō
scīndītūr ēt tēnūt strīdētē fōrāmīnē lōngās
eiaculatur aquas atque ictibus aera rumpit.
Ārbōrēī fētūs āspērgīnē caēdis in ātrām
vērtūtūr faciēm mādēfactāquē sānguīnē rādīx
pūrpūrēō tīngīt pēndētīā mōrā cōlōrē.
Ēccē mētū nōndūm pōsītō, nē fāllāt āmāntēm,
illā rēdīt iūvēnēmque ōcūlīs ānīmīquē rēquīrīt
quāntāquē vītārīt nārrārē pēricūlā gēstīt;
ūtquē lōcum ēt vīsā cōgnōscīt in ārbōrē fōrmām,
sīc faciēt incērtām pōmī cōlōr; haērēt, ān haēc sīt.
Dūm dūbītāt, trēmēbūndā vīdēt pūlsārē crūēntūm
mēbrā sōlūm rētrōquē pēdēm tūlīt ōrāquē būxō
pāllīdīōrā gērēns, exhōrrūit aēquōrīs īnstār,
quōd trēmīt, ēxīgūā cūm sūmmūm strīngītūr aūrā.
Sēd pōstquām rēmōrātā sūōs cōgnōvīt āmōrēs,
pērcūtīt īndīgnōs clārō plāngōrē lācērtōs
ēt lānīātā cōmās āmplēxāquē cōrpūs āmātūm
vūlnērā sūplēvīt lācrīmīs flētūmquē crūōrī
mīscūtīt ēt gēlīdīs in vūltībūs ōscūlā fīgēns:
"Pýrāmē" clāmāvīt "quīs tē mīhī cāsūs ādēmīt?
Pýrāmē, rēspōndē; tūā tē cārīssīmā Thīsbe
nōmīnāt; ēxaūdī vūltūsque āttōllē iācētīs."*

⁴⁷ Prevela: Ajla Hamzakadić.

*Ād nōmēn Thīsbēs ōcūlōs ā mōrtē grāvātōs
Pŷrāmūs ērēxīt vīsāquē rēcōndīdīt illā.⁴⁸*

Prijevod:

Onda u slabine mač, što njime opasan bješe,
Turi te umiruć odmah izvuče ga iz rane tople.
Kako je ležo na zemlji nalećke, uvis mu krvca
Sukne ko olovna cijev, kad pokvari se i pukne,
Uska rupica stane da pišti, a voda u dugim
Mlazima skakati počne te šiba i probija uzduh.
Dudov izatoga plod pocrni krvlju budući
Pokropljen Piramovom, a korijen nakvašen njome
Dudinje, koje vise sa drveta, crveno boji.
Tizba još dosta u strahu na pređašnje vrati se mjesto,
Da ne iznevjeri dragog, te očima, srcem ga traži
I kazivat mu želi, kolikôme zlu je utekla.
Vidi: mjesto je isto i drveta lik, al' u sumnji
Poradi boje je ploda te dvoji, isto je l' drvo;
Dvojeći tako spazi, gdje gipka se tijelo i tlo
Krvavo bije, tad Tizba uzmače i pobljedi
Većma od šimšira ona i kao more se zgrozi,
Koje dršće, kad vjetrić odozgo laki ga dira.
Ali kad začas svoga prepòznâ dragoga, stane
Rukama nedužnim jednom da o drugu udara ljuto,
Pa raščupavši kosu obuhvati ljubljeno t'jelo,
Puni mu suzama ranu i roneć ih s krvlju ih m'ješa,
Poljupce utisne mnoge u ledeno lice i vikne:
"Pirame, koja tebe sudbina uze od mene?
Pirame, daj odgovori! ta zove te predraga evo
Tizba tvoja, o čuj i digni spuštenu glavu!"
Ime kad Tizbino čuje, tad Piram otvori oči,
Koje već pritisnu smrt, i sklopi ih vidjevši dragu.⁴⁹

Kada je Tizba ugledala svoj veo, shvatila je šta je Piram pomislio i rekla je:

*"Tūā tē mănūs" īnquīt "āmōrquē
pērdīdīt, īnfēlīx!"⁵⁰*

Prijevod:

Reče: "Tvoja te ruka i ljubav, jadni mladiću, usmrtila."⁵¹

⁴⁸ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 119-146.

⁴⁹ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 119-146, 89-90.

⁵⁰ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 147-148.

⁵¹ Prevela: Ajla Hamzakadić.

Na samom kraju priče dolazi do dvostruke tragične sudbine, Tizba je neposredno prije smrti molila roditelje da im dopuste počivati u istom grobu, a bogove da stablo pod kojim su umrli, promijeni boju ploda – da bude tamna, da odgovara tuzi, zbog dvostrukog ubistva. Kada je to zamolila, bodež koji je bio topao od Píramove krvi je zabila sebi u prsa. Stihovi koji govore o tome:

*Hōc tāmēn āmbōrūm vērbīs ēstōtē rōgātī,
ō mūltūm mīsērī, mēūs illiūsquē pārēntēs,
ūt quōs cērtūs āmōr, quōs hōrā nōvīssīmā iūnxīt,
cōmpōnī tūmūlō nōn īnvīdēātīs ēōdēm.
Āt tū, quāē rāmīs ārbōr mīsērābilē cōrpūs
nūnc tēgīs unīūs, mōx ēs tēctūrā dūōrūm,
sīgnā tēnē caēdīs pūllōsque ēt lūctībūs āptōs
sēmpēr hābē fētūs, gēmīnī mōnūmētā crūōrīs." "
Dixīt ēt āptātō pēctūs mūcrōnē sūb īmūm
īncūbūīt fērrō, quōd ādhūc ā caēdē tēpēbāt.⁵²*

Maretić je ove stihove preveo ovako:

A vas, nesretni vrlo oci, i moj i njegov,
Sada vas oboje samo tolikô molimo jošte,
Da nam dopustite u grobu istom počivat,
Kad nas je vjerna ljubav sjedinila i ura zadnja.
A ti, o drvo, koje nad jedno tijelo jadno
Grane spuštavaš sad, spuštavati začas ćeš nad dva;
Čuvaj krvavi znak i uvijek plod ti nek bude Crn,
nek odgovara tuzi, ubijstva dvostrukog spomen".
Reče i nastavi nož, što od krvi topal još bješe,
Ispod prsiju sebi i zatim se na gvožđe sruši.⁵³

Njena molitva dirnula je i bogove i roditelje: plodovi duda su tamni kada sazriju, a sve što je ostalo od pogrebnih lomača počiva u istoj urni.

*Vōtā tāmēn tētīgērē dēōs, tētīgērē pārēntēs;
nām cōlōr īn pōmo ēst, ūbī pērmātūrūīt ātēr,
quōdquē rōgīs sūpērēst, unā rēquīēscīt īn ūrnā."⁵⁴*

Prijevod:

Ipak, želje su dotakle bogove, dotakle su i roditelje:
Naime, boja kod ploda je, kada sazrije, tamna,
I sve što je ostalo od lomača, počiva u jednoj urni.⁵⁵

⁵² P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 154-163.

⁵³ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 154-163, 90.

⁵⁴ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber IV*, 164-166.

⁵⁵ Prevela: Ajla Hamzakadić.

Poznato je da se u svakoj priči Ovidijevih *Metamorfoza* desi neko preobraženje, pretvorba, u priči o *Piramu i Tizbi* upravo je ovaj zadnji dio priče metamorfoza. Od tog dana, kao podsjetnik na veliku, tragičnu ljubav, dud je tokom sazrijevanja mijenjao boju u tamnu; postao je tamnocrvene boje.

Ovaj mit je dirljiva priča o tragičnoj ljubavi koja je bila veća od svih nesuglasica, svađa pa čak i smrti. Ljubav Pirama i Tizbe nadživljava smrt. Dovoljna su Tizbine riječi: "Pirame dragi, tebe je samo smrt mogla oteti od mene, ali ni ona te od mene neće oteti." Nakon čega je i ona digla ruku na sebe.

4.1.1. Popularnost Ovidijeve priče o *Piramu i Tizbi*

Ovidijeva priča je postala vrlo popularna u umjetnosti, posebno na pompejskim zidnim slikama. Ovidijeva verzija priče je najstarija sačuvana verzija. Mnogi su nakon Ovidija, uz Shakespearea, ponovo stvorili priču o *Piramu i Tizbi*. Priča *Piram i Tizba* pojavila se u djelu Giovanija Boccaccia *On Famous Women (O poznatim ženama)* i njegovom *Decameronu*. 1380-ih Geoffrey Chaucer u svom djelu *The Legend of Good Women (Legenda o dobrim ženama)* i John Gower u svojoj knjizi *Confessio Amantis* bili su prvi autori koji su priču o Piramu i Tizbi ispričali na engleskom jeziku. John Methamovo djelo *Amoryus i Cleopes*, 1449., je iduća najranija engleska adaptacija.

Zatim, naravno, bila je tu i tragična priča o *Romeu i Juliji*, koja je možda najpoznatija rekreacija Ovidijeve priče. Najraniju verziju *Romea i Julije* objavio je 1476. godine Masuccio Salernitano, a kasnije je proslavljena Shakespeareova verzija *Romea i Julije* iz 1590. godine. Ovdje ljubavnici prekriveni zvijezdama nisu mogli biti zajedno, jer su Juliju roditelji zaručili s drugim muškarcem, a osim toga, dvije su obitelji imale su bile u drevnoj ljutnji koju nijedna obitelj nije bila voljna pustiti. Baš kao u *Piramu i Tizbi*, dvoje ljubavnika (Romeo i Julija) prkosili su svojim obiteljima kako bi potajno komunicirali i stvorili plan kojim su se nadali da će biti zajedno; ali baš kao u *Piramu i Tizbi*, plan nažalost ne djeluje, a pogrešno vjerovanje u smrt jednog ljubavnika dovodi do uzastopnih samoubistava oba ljubavnika.⁵⁶

Što se tiče Wiliama Shakespearea priča o *Piramu i Tizbi* je također prikazana u djelu *San Ivanjske noći*.⁵⁷ Kako bi se dodvorili, građani nižeg sloja Atene planirali su

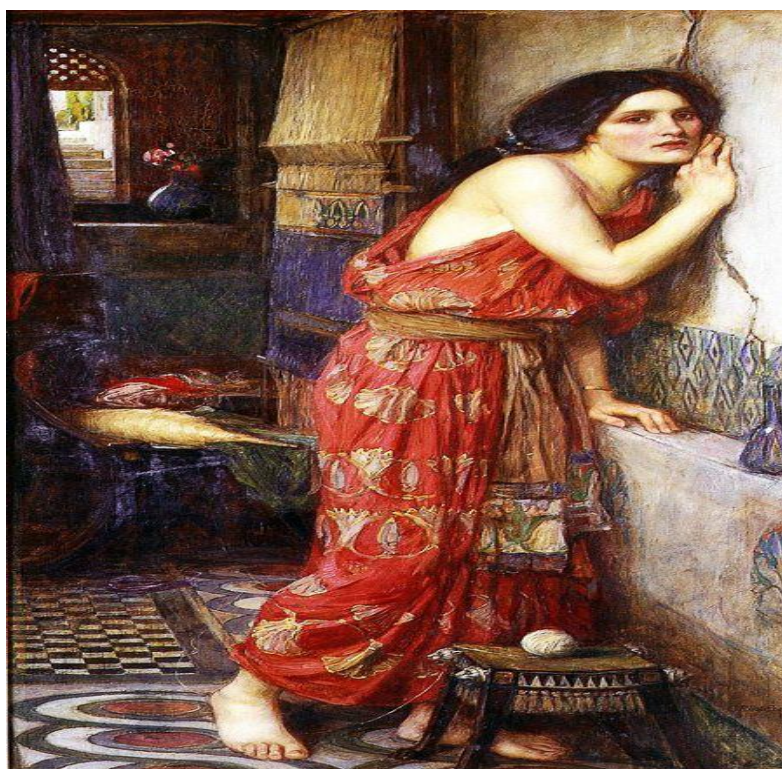
⁵⁶Usp. Pyramus and Thisbe Summary, na: *SuperSummary*. Dostupno online na: <https://www.supersummary.com/pyramus-and-thisbe/summary/> (pristupljeno: 17.04.2021.)

⁵⁷ Motivi priče o Piramu i Tizbu iskorišteni za predstave: *A Midsummer Night's Dream - The Play Within The Play - YouTube*, *FUNNIEST DEATH SCENE EVER!! Pyramus and Thisbe - YouTube* (pristupljeno: 17.04.2021.)

izvedbu predstave na vjenčanju vojvode Tezeja i vojvotkinje Hipolite. Planirali su izvesti ljubavnu tragediju *Piram i Tizba*, iako niko od obrtnika nije bio upoznat sa radnjom te priče. Tkalac Niko Vratilo je dobio ulogu Pirama, kao najistaknutiji i pametniji od svih, a krpač mašina Franjo Frulo ulogu Tizbe – u Shakespeareovo vrijeme žene nisu smjele glumiti u kazalištu pa su sve ženske uloge izvodili muškarci pod krinkom.⁵⁸ Osim toga, drugi su ponovo ispričali priču. Španski pjesnik Luis de Góngora napisao je *Fábula de Píramo y Tisbe* 1618. godine, dok je francuski pjesnik Théophile de Viau 1621. napisao *Les amours tragiques de Pyrame et Thisbé*. Još je više onih koji su prekrajali ovu lijepu, a opet tragičnu priču o zabranjenoj ljubavi, i kao takvi, vidimo da je priča o *Piramu i Tizbi* bila i dalje vrlo popularna kroz historiju.

4.1.2. Slikovno, hronološki prikaz priče o *Piramu i Tizbi*

Kako je već pomenuto, priča o *Piramu i Tizbi* je jako popularna u umjetnosti te je priča imala veliki odraz u slikarstvu, u radovima pojedinih slikara i umjetnika. Slike korištene u radu su upravo neka od djela pojedinih umjetnika.

Slika 1. Tizba kod zida sa pukotinom preko kojeg je komunicirala sa Piramom⁵⁹

⁵⁸Usp. San Ivanjske noći, na: *Lektire.hr*. Dostupno online na: <https://www.lektire.hr/san-ivanjske-noci/> (pristupljeno: 17.04.2021.)

⁵⁹Izvor: <https://i.pinimg.com/236x/8d/89/5d/8d895d036171625e820015b4774cc517.jpg> (preuzeto: 12.04.2021.)

Slika 2. Sudbonosna noć, noć bijega i noć sastajanja na dogovorenom mjestu⁶⁰

Slika 3. Piram sa Tizbinim krvavim veom⁶¹

⁶⁰ Izvor: PIRAM I TIZBA LATINSKI JEZIK - YouTube (preuzeto: 12.04.2021.)

⁶¹ Izvor: <http://www.soniahalliday.com/images/CY99-5-09.jpg> (preuzeto: 12.04.2021.)

Slika 4. Piramovo samoubistvo⁶²

Slika 5. Posljednji susret Pirama i Tizbe⁶³

⁶²Izvor: <https://i.pining.com/564x/47/ca/59/47ca590b3f2fa6ce957e576a7532d8f2.jpg>
(preuzeto: 12.04.2021.)

Slika 6. Tizbino samoubistvo nad Piramovim mrtvim tijelom⁶⁴

4.2. Priča o Orfeju i Euridici

U ovom dijelu rada bit će obrađena druga odabrana tragična priča Ovidijevih *Metamorfoza*: priča o *Orfeju i Euridici*; također prikazana kroz izvorne stihove, metrički označene i prevedene.

Prema grčkoj mitologiji samo su duše umrlih mogle ući u Had, podzemni svijet, ali je to ipak uspjelo i nekima od živih. Među njima je i Orfej, mitski pjevač, o čemu svjedoči upravo priča o *Orfeju i Euridici*. U Had se ulazilo kroz špilju. Smatra se kako su pjesnici motivaciju za Had pronašli u špilji Aleportypi, koja je predstavljala model za mitove o Hadu. Orfeja je u Had odvela nesretna ljubav. Iz njega je želio izbaviti dušu svoje žene Euridike. Euridika je bila jedna od Najada, riječnih boginja.⁶⁵ Priča o *Orfeju i Euridici* nalazi se u 10. pjevanju i proteže sve do 11. pjevanja.

Uvodni stihovi govore o tome kako je kod Ifijine ženidbe bio prisutan bog Himenej⁶⁶, koji se nakon ženidbe zaputio ka Orfeju, ali je sa sobom donio zlu sreću jer je Orfejeva žena umrla nedugo nakon udaje. Himenej je došao u Kikonsku zemlju. U ruci je držao baklju koja nije željela gorjeti. Kako se svadba kod Grka i Rimljana održavala obično uvečer, mladenku se bakljama pratilo do mladoženjine kuće, a ako baklje nisu gorjele punim plamenom, bio je to znak loše sreće u braku. Zmija otrovnica ju je ugrizla za petu pa je Euridika umrla.

⁶³ Izvor: <https://i.pinimg.com/236x/bf/0f/8f/bf0f8f5ac195ec99651dabd791049c8f.jpg> (preuzeto: 18.04.2021.)

⁶⁴ Izvor: <https://i.pinimg.com/564x/32/aa/63/32aa6323d2161b8f7f467f9c3b712dcd.jpg> (preuzeto: 18.04.2021.)

⁶⁵ Usp. M.V. Orfej i Euridika (Metamorfoze), na: *Lektire.hr*. Dostupno online na: Orfej i Euridika lektira, Publike Ovidije Naz on | *Lektire.hr* (pristupljeno: 18.04.2021.)

⁶⁶ Himenej – u grčkoj mitologiji, bog svadbe i braka.

*Īndē pār ģnmēnsūm crōcēō vēlātūs āmīctū
 aēthērā dīgrēdītūr Cīcōnūmque Hīmēnaēūs ād ōrās
 tēndīt ēt Ōrphēā nēquīquām vōcē vōcātūr.
 Ādfūit illē quīdēm, sēd nēc sōllēmniā vērba
 nēc laētōs vōltūs nēc fēlīx āttūlīt ōmēn.
 Fāx quōquē, quām tēnūt, lācrīmōsō strīdūlā fūmō
 ūsquē fūit nūllōsque ģnvēnīt mōtībūs ģgnēs.
 Ēxītūs aūspīcīō grāvīōr; nām nūptā pār hērbās
 dūm nōvā Nāīādūm tūrbā cōmītātā vāgātūr,
 ōccīdīt ģn tālūm sērpēntīs dēntē rēcēptō.⁶⁷*

Prijevod:

Otud u šafranov plašt obučen krene Himenej⁶⁸
 Eterom golemijem i u zemlju Kikonu ode⁶⁹,
 Kamo ga Orfejev⁷⁰ glas bez koristi svoje pozivo.
 Dođe i Himenej doduše, al' svečani govor⁷¹ ni lice
 Veselo donio nije ni znamenje srećno. U ruci
 mu jednako pišti i pušeć se izbija suze,
 Nikako ne će da gori, ma koliko mahao njome.
 Od tih znakova je gori svršetak, jer kada je mlada
 Trkala među mnogim Najadama⁷² bila po travi,
 Zmijinj i u petu zub je ugrize i smrt joj zada.⁷³

Kada je Euridika umrla, Orfej je za njom tugovao i odlučio otići u podzemni svijet do Persefone i vladara Kraljevstva neveselog. Obrazlaže im zašto je sišao u podzemni svijet. Razlog je njegova žena Euridika koju je ugrizla zmija i tako joj mladoj uzela život. Pritom Orfej napominje kako Amor, bog ljubavi, jednako vlada i u gornjem i donjem svijetu i govori im kako je i njih združio. Moli ih da ponovo ožive Euridiku jer njima ionako pripada sve, pa će ljudi prije ili kasnije ponovo doći u njihov dom. Budući da njihovo kraljevstvo uvijek nadvlada ljudski rod, moli ih da Euridici daruju još godina za život jer će im se ionako vratiti. Ako ga odbiju, on će također poći za smrću.

*Quām sātīs ād sūpērās pōstquām Rhōdōpēiūs aūrās
 dēflēvīt vātēs, nē nōn tēmptārēt ēt ūmbrās,
 ād Stīgā Taēnārīa ēst aūsūs dēscēndērē pōrtā;
 pārquē lēvēs pōpūlōs sīmūlācrāquē fūncā sēpūlcrō*

⁶⁷ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, na: *Poesia Latina*, 1-10. Dostupno online na: Ovidii - Metamorphoseon X (poesialatina.it) (pristupljeno: 24.04.2021.)

⁶⁸ Vjerenica je za svadbene svečanosti nosila šafranov plašt u rimskom društvu; zato pjesnik daje ovu odjeću i svadbenom bogu – Himeneju.

⁶⁹ Zemlja Kikonaca je u Trakiji, zapadno od rijeke Hebra.

⁷⁰ Orfej – sin Apolona ili kralja tračkoga Eagrija i Muze Kaliope.

⁷¹ Svečani govor u ovom slučaju je bila svatovska pjesma.

⁷² Najade su bile riječne boginje, a Euridika je bila jedna od njih.

⁷³ Publius OVIDIUS NASO. *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 1-10, 252.

*Persēphōnēn ādīt ināmoēnāquē rēgnā tēnētēm
 ūmbrārūm dōmīnūm pūlsīsque ād cārmīnā nērvīs
 sīc āīt: "Ō pōsītī sūb tērrā nūmīnā mūndī
 in quēm rēccīdīmūs, quīcquīd mōrtālē crēāmūr;
 sī licēt ēt fālsī pōsītīs āmbāgībūs ōrīs
 vērā lōquī sīnītīs, nōn hūc, ūt ōpācā vīdērēm
 Tārtārā, dēscēndī, nēc ūtī vīllōsā cōlūbrīs
 tērnā Mēdūsaēī vīncīrēm gūttūrā mōnstrī;
 caūsā vīaē cōniūnx, in quām cālcātā vēnēnūm
 vīpērā dīffūdīt crēscētēsque ābstūlīt ānnōs.
 Pōssē pātī vōlūī nēc mē tēptāssē nēgābō;
 vīcīt Āmōr. Sūpērā dēūs hīc bēnē nōtūs in ōra ēst;
 ān sīt ēt hīc, dūbītō; sēd ēt hīc tāmēn aūgūrōr ēssē;
 fāmāquē sī vētērīs nōn ēst mēntītā rāpīnāē,
 vōs quōquē iūnxīt Āmōr. Pēr ēgo hāc lōcā plēnā tīmōrīs,
 pēr Chāōs hōc īngēns vāstīquē sīlētīā rēgnī,
 Eūrūdīcēs, ōrō, prōpērātā rētēxītē fātā.
 Ōmnīā dēbētūr vōbīs paūlūmquē mōrātī
 sērīūs aūt cītīūs sēdēm prōpērāmūs ād ūnām.
 Tēndīmūs hūc ōmnēs, hāc ēst dōmūs ūltīmā vōsque
 hūmānī gēnērīs lōngīssīmā rēgnā tēnētīs.
 Hāc quōquē, cūm iūstōs mātūrā pērēgērīt ānnōs,
 iūrīs ērīt vēstrī; prō mūnērē pōscīmūs ūsūm.
 Quōd sī fātā nēgānt vēnīām prō cōniūgē, cērtum ēst
 nōllē rēdīrē mīhī; lētō gaūdētē dūōrūm.⁷⁴*

Prijevod:

Pošto se Rodopski pjevač⁷⁵ za njome naplako bio
 Prema nebesima, onda i sjenke pokuša dirnut
 Te se usudi Stiksu kroz vrata Tenarska sići.⁷⁶
 Između lakoga mnoštva od utvara sahranjenikâ
 Do Persēfonē on se provuče i do vladara
 Kraljevstva neveselog pa za pjesmu žice ugodiv
 Prozbori besjedu njima: "O bozi podzemnog sv'jeta,
 Što u nj padamo svi, koliko nas smrtnih se rodi,
 Ako je slobodno r'ječma prevarljivim ne okolišit
 I pravu istinu reći: ne dođoh amo, da Tartar
 Tamni vidim i svežem Medúsinôj nakazi onoj⁷⁷
 Zmijama dlakavi trostruki vrat; - što ovamo dođoh,

⁷⁴ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, 11-39.

⁷⁵ Rodopski pjevač je bio Orfej, nazvan po brdu Rodopi u Trakiji.

⁷⁶ Najpoznatiji ulaz u podzemni svijet je bio onaj kod grada i predbrežja Tenara u Lakedemonu, kojim su se i Herkul i Tezej spustili u Ditovo kraljevstvo.

⁷⁷ Medusina nakaza je sa trostrukim vratom: pas Kerber kao dijete Ehidne, kćeri Medusine i Tifonove.

Uzrok moja je žena, u koju je izlila otrov
 Ljutica pogažena i mlade joj godine uze.
 Htjedoh pregorjeti to i pokušah (tajiti ne ću),
 Amor ne dade bog u svijetu poznati gornjem,⁷⁸
 Je li i ovdje, sumnjam; - al' slutim, bit će i ovdje;
 Pa ako izmišljen glas o negdašnjoj otmici nije,
 I vas je združio Amor. Strahovitog tako vam ovog
 Mjesta i Haosa grdnog i pustoši golemog carstva
 Naprasno poginulu Euridiku opet oživ'te!
 Vama pripada sve, i nakon boravka kratkog
 Ljudi se žure prije il' poslije u isti u dom;
 Ovamo težimo svi, i ovdje je zadnji nam stanak.
 Vaše kraljevstvo dov'jek nad ljudskim nad rodом traje.
 Pa pošto određene i ona godine svrši,
 Pod vlast potpast će vašu. Za vr'jeme je darujte samo.
 Akoli milosti tē sudbina mi ne da, odlučih,
 Da se ne vratim više; vesel'te se smrti obóga.⁷⁹

Beskrvne duše su plakale dok je Orfej govorio, prateći muzikom svoje riječi. Tantal nije posegnuo za vodom koja je izmicala, Iksionovo kolo je utihnulo, Titiju ptice nisu ključale jetru, a Belove unuke pustile su svoje vrčeve vode, a Sizif je na svoj kamen sjeo. Tada su Erinije prvi put bile ganute, mokre od suza, osvojila ih je njegova pjesma:

*Tālīā dīcēntēm nērvōsque ād vērbā mōvēntēm
 ēxsānguēs flēbānt ānīmaē; nēc Tāntālūs ūndām
 cāptāvīt rēfūgām stūpūttque Īxīōnīs ōrbīs,
 nēc cārpsērē iēcūr vōlūcrēs ūrnīsquē vācārūnt
 Bēlīdēs īnquē tūō sēdīstī, Sīsýphē, sāxō.⁸⁰*

Nakon toga su čak i strašni vladari podzemlja, pred kojima je stajao Orfej, osjetili samilost. Zato je Perzefona pozvala Euridiku sjenu. Kraljica mrtvih kaže Orfeju da smije povesti Euridiku sa sobom, ali da se ne smije ni jednom osvrnuti za njom, dok ne izađe kroz vrata podzemnog svijeta. Ona će ga slijediti, ali se on ne smije obazrjeti na nju. Ako to učini, milost će mu biti uskraćena.

*... nēc rēgīā cōniūnx
 sūstīnēt ōrāntī, nēc quī rēgīt īmā, nēgārē
 Eūrýdīcēnquē vōcānt; ūmbrās ērāt īllā rēcēntēs
 īntēr ēt īncēssīt pāssū dē vūlnērē tārdō.
 Hānc sīmūl ēt lēgēm Rhōdōpēiūs āccīpīt Ōrpheūs,*

⁷⁸ Amor ili Kupidon, Venerin sin, bog ljubavi, jednako je vladao u podzemnom svijetu kao i na zemlji.

⁷⁹ Publius OVIDIUS NASO. *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 11-39, 252-253.

⁸⁰ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, 40-44.

*nē flēctāt retrō sūā lūmīnā, dōnēc Āvērnās
ēxīērīt vāllēs; aūt īrrītā dōnā fūtūrā.
Cārpitūr ācclīvīs pēr mūtā silēntiā trāmēs,
ārdūūs, ōbscūrūs, cālīgīnē dēnsūs ōpācā.⁸¹*

Prijevod:

Kraljica ni kralj Podzemni molitelju ne mogoše odbiti molbu,
Pa Euridiku zovnu. Med skorašnjim sjenkama ona
Bješe, i korakom sporim (zbog zadate zbog rane) dođe
Rodopac Orfej i nju i naputak dobije sada,
Da se očima natrag ne obazre, dok iz Avèrnskôg⁸²
Dola ne iziđe van, - il' jalov dar će mu ostat.
Njih dvoje pođu stazom u onoj mukloj tišini.
Izvitom, strmenom, tamnom, obučenom u sjen i u mrak.⁸³

Orfej je brzo koračao van podzemlja. Oko njega je bila tama, pa ga obuzme tolika čežnja, strah i dvojba slijedi li ga njegova žena ili ne. Pokušao je osluhnuti šuštanje njezinih haljina, ali nije čuo ništa osim tišine. Bilo ga je toliko strah i toliko je volio svoju ženu, da je morao brzim pogledom vidjeti je li uopće iza njega. Kad se okrenuo, vidio je Euridiku kako propada u dubine podzemlja, iz kojih ga je do tada slijedila van. Uputila mu je pogled pun nježnosti i tuge, a Orfej je skočio za njom, pružajući joj ruke.

*Nēc prōcūl āfūērānt tēllūrīs mārgīnē sūmmaē;
hīc, nē dēfīcērēt mētūēns āvidūsquē vīdēndī,
flēxīt āmāns ōcūlōs ēt prōtīnūs īllā rēlāpsa ēst;
brācchīāque īntēndēns prēndīque ēt prēndērē cērtāns,
nīl nīšī cēdēntīs īnfēlīx ārrīpīt aūrās.⁸⁴*

Prijevod:

Od kraja gornje zemlje već ne bjehu oni daleko,
Kad se poboji Orfej, da žena mu ne klone,
te se Ogleđa vidjet je željan i ljubeć, - i odmah je nesta.
Pružā ruke i težec, da primi i primljen da bude,
Samo je jadnik uzduh, što izmiče, uhvatit mogo.⁸⁵

⁸¹ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, 46-54.

⁸² Avernski do - podzemni svijet, a naziva se tako po Avernskom jezeru kod Kume, gdje se također držalo da je ulaz u podzemni svijet.

⁸³ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 46-54, 253-254.

⁸⁴ P. Ovidii Nasonis - *Metamorphoseon liber X*, 55-59.

⁸⁵ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 55-59, 254.

Euridika se nije žalila, nestala je i tako umrla po drugi put. Drugi put umirući pozdravi Orfeja i padne natrag u podzemni svijet. Tu dolazimo do tragične scene:

*Iāmque itērūm mōriēns nōn ēst dē cōniūgē quīcquām
quēstā sūō (quīd ēnīm nīsī sē quērērētūr āmātām?)
sūprēmūmquē "vālē", quōd iām vīx aūrībūs illē
āccipērēt, dīxīt, rēvōlūtāquē rūrsūs ēōdem ēst.⁸⁶*

Prijevod:

Ona drugi put mrući na njega se tužila nije,
Jer bi se mogla samo na ljubav njegovu tužit.
Zadnje mu reče "Zdravo!", al' jedva ušima Orfej
Čuje, zatijem pade Euridika, otkle je došla.⁸⁷

Orfeja je obuzeo strah i osjećao se kao da mu tijelo obuzima kamen. Bio je neutješan jer mu žena umire već drugi put:

*Nōn ālitēr stūpūit gēmīnā nēcē cōniūgīs Ōrpheūs
quām triā quī tīmīdūs, mēdiō pōrtāntē cātēnās,
cōllā cānīs vīdīt, quēm nōn pāvōr āntē rēlīquīt
quām nātūrā priōr, sāxō pēr cōrpūs ōbōrtō;
quīque īn sē crīmēn trāxīt vōlūtquē vīdērī
Ōlēs ēssē nōcēns, tūque, ō cōnfīsā fīgūrāē,
īnfēlīx Lēthaēā, tūāē, iūnctīssīmā quōndām
pēctōrā, nūnc lāpīdēs, quōs ūmīdā sūstīnēt Idē.⁸⁸*

Prijevod:

Orfej se prepade tako, kad drugi put umre mu žena,
Kao čovjek, što vidje u strahu trovratu psinu⁸⁹
S lancem na srednjem vratu, - tek onda čovjeka strava
Ostavi, kada i život, kad t'jelo mu obuzme kamen,
Kao i Olen, koji na sebe krivicu uze⁹⁰,
Veliki tobože grješnik, i nesretna kao Letéja
Gizdava svojom ljepotom, - nerazdružna nekad ste bili
Srca, a kamena dva na Idi vlažnoj ste sada.⁹¹

⁸⁶ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, 60-63.

⁸⁷ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 60-63, 254.

⁸⁸ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, 64-71.

⁸⁹ Kerber – podzemni pas, "Trovrata psina sa lancem na srednjem vratu".

⁹⁰ Priča o Oleni i Leteji poznata je samo po ovome mjestu. Čini se da je Leteja ponoseći se svojom ljepotom uvrijedila bogove, a bogovi su nju i muža okamenili.

⁹¹ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 64-71, 254.

Od tog trenutka, Orfej je uzalud molio broдача Harona da ga opet preveze do podzemlja, ali broдар nije htio. Tako je sedam dana sjedio na obali prljav. Hranio se tugom i žalošću.

*Ōrāntēm frūstrāque itērūm trānsirē vōlētēm
pōrtītōr ārcūērāt; sēptēm tāmēn illē dīēbūs
squālīdūs īn rīpā Cērērīs sīnē mūnērē sēdīt;
cūrā dōlōrque ānīmī lācrīmaēque ālīmētā fūērē.⁹²*

Prijevod:

Orfej uzalud moli i kuša, da se preveze
Opet, al' ne da broдар⁹³; i tako sedam je dana
Bez dara Cererina na obali sjedio prljav;
Tuga i žalost njemu i suze bijahu hrana.⁹⁴

Tako žalostan, plačujući je molio bogove da mu se smiluju. Oni nisu htjeli pokazati milost po drugi put. Orfej se vrati na gorski svijet, u šume Trakije. Tri godine je životario, izbjegavajući ljude. Žene nije htio ni gledati, jer je svaka potaknula sjećanje na Euridiku.

*Ēssē dēōs Ērēbī crūdēlēs quēstūs, īn āltām
sē rēcīpīt Rhōdōpēn pūlsūmque āquīlōnībūs Haēmūm.
Tērtiūs aēquōrēīs īnclūsūm Pīscībūs ānnūm
fīnīērāt Tītān ōmnēmquē rēfūgērāt Ōrphēūs
fēmīnēām Vēnērēm, seū quōd mālē cēsērāt illī,
sīvē fīdēm dēdērāt; mūltās tāmēn ārdōr hābēbāt
iūngērē sē vātī; mūltaē dōlūērē rēpūlsaē...⁹⁵*

Prijevod:

Tužec se, da su bozi od Ereba okrutni,
pođe Orfej u Rodopska brda i na Hem sjeverom bjenu.⁹⁶
Godinu, koju morske završuju ribe, već triput
Bješe dokončio Titan, a Orfej svake se ženske
Ljubavi ostanuo, il' što mu se svršila tužno,
Ili je zadao vjeru; al' mnoge plamćahu željom,
Da za pjevača pođu i odbite plakahu mnogo.⁹⁷

Sjedeći jednog dana na brežuljku, Orfej započne pjevati. Cijela šuma, stabla, ptice, divlje životinje, sve se stalo približavati Orfeju da čuju njegovu pjesmu. Tada su tim brdima jurile i tračke žene Menade, koje su slavile Dioniza. Mrzile su pjevača jer su znale

⁹² P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, 62-65.

⁹³ Haron – broдар koji nije dao Orfeju da se preveze ponovo.

⁹⁴ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 72-75, 254.

⁹⁵ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber X*, 76-82.

⁹⁶ Rodopska su brda i Hem u Trakiji, a kako u Trakiji boravi po starom vjerovanju i vjetar "sjevernjak", razumije se da od njega najviše strada brdo Hem.

⁹⁷ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 76-82, 254-255.

da Orfej prezire sve žene osim svoje pokojne supruge. Sve navale na njega, bacajući kamenje i psujući ga. U početku su zvijeri čuvala pjevača i njegovo pjevanje, ali kako mu je glas slabio, tako su i zvijeri posustajale. Kroz cijelu protežu se priča o Orfeju i njegovim pjesmama, a unutar njih se protežu i druge priče o preobraženjima. U 11. knjizi, od 1. do 66. stiha nalaze se podaci o Orfejovoj smrti. Orfeja su u vrijeme Bakhove svečanosti, ispod Rodopskih stijena, rastrgale pobješnjele tračke žene Menade.

*Āc primum attōnītās ētīāmnūm vōcē cānēntīs
innūmērās vōlūcrēs ānguēsque āgmēnquē fērārūm
Maēnādēs Ōrphēi tītūlūm rāpūērē trīūmphī.
Īndē crūēntātīs vērtūntūr īn Ōrphēā dēxtrīs
ēt cōēūnt ūt āvēs, sī quāndō lūcē vāgāntēm
nōctīs āvēm cērñūnt; strūctōque ūtrīmquē thēātrō
ceū mātūtīnā cērvūs pērītūrūs hārēnā
praēdā cānum ēst, vātēmquē pētūnt ēt frōndē vīrēntēs
cōnīcūnt thýrsōs, nōn haēc īn mūnērā fāctōs.
Haē glaēbās, illaē dīrēptōs ārbōrē rāmōs,
pārs tōrquēnt sīlīcēs; neū dēsīnt tēlā fūrōrī,
fōrtē bōvēs prēssō sūbīgēbānt vōmērē tērrām,
nēc prōcūl hīnc mūltō frūctūm sūdōrē pārāntēs
dūrā lācērtōsī fōdīēbānt ārvā cōlōnī;
āgmīnē quī vīsō fūgīūnt ōpērīsquē rēlīnquūnt
ārmā sūī; vācūōsque iācēnt dīspērsā pēr āgrōs
sārcūlāquē rāstrīquē grāvēs lōngīquē līgōnēs;
quāē pōstquām rāpūērē fēraē, cōrnūquē mīnācī
dīvūlsērē bōvēs, ād vātīs fātā rēcūrrūnt
tēndēntēmquē mānūs ātque illō tēmpōrē prīmūm
īrrītā dīcēntēm nēc quīcquām vōcē mōvēntēm
sācrīlēgāē pērīmūnt, pērque ōs, prō Iūppītēr! illūd
aūdītūm sāxīs īntēllēctūmquē fērārūm
sēnsībūs īn vēntōs ānīma ēxhālātā rēcēsīt.⁹⁸*

Prijevod:

Još se bezbrojne ptice i zmijs i zvjerinje divlje
Divi pjevačevu glasu, i slavni Orfejev trijumf
Najprije Menade⁹⁹ pobiju taj, izatoga ruke
Krvave okrenu one na Orfeja samog nagrniv
Na njga kakono ptice, kad noćnu opaze gdjegod
Pticu, gdje obdan tumara. Ko ujutru kad na areni¹⁰⁰

⁹⁸P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber XI*, na: *Poesia Latina*, 20-43. Dostupno online na: Ovidii - Metamorphoseon XI (poesialatina.it) (pristupljeno: 26.04.2021.)

⁹⁹ Menade su žene koje slave Bakha. Nazivaju se tako zbog svoga mahnitjanja.

U teátru je jelen duguljastom, dà umrê, plijen
 Pasa, nasrcú tako na Orfeja, bacaju tirse
 Obvite zelenim liščem, za drukčiju stvorene službu.
 Bacaju kamenje, grude i kidano s drveća granje
 Kako koja, pa b'jesne još i drugô oružje nađu;
 Slučajno voli su zemlju podrivali pritisnuv lemeš,
 A nedaleko otud seljaci mišica jakih
 Tvrdo kopahu polje u znoju spremajuć plode.
 Ugledav povorku oni razbježe se i svôga posla
 Oruđe ostave ondje; kud koje po polju leže
 Motike, budaci teški i dugačke lopate; - sve to
 Razgrabe podivljâle te žestokih rogova vole
 Rastrgnu, onda se vrata k pjevaču skončanje mu noseć.
 Ruke raširi on i progovori - prviput tada
 Zalud - riječma nijedne ne dirnu; ubiju njega
 One svetògrdnice, i duša (o Jupiter-bože)
 U vjetar izdahnutu odleti kroz ona kroz usta,
 Koja su slušale hridi i s čuvstvom razumjele zv'jeri.¹⁰¹

Tako je Orfej umirao ispruženih ruku, govoreći prvi put bez učinka, ne utječući ni na koji način svojih glasom. I njegova duša izašla je na njegova usta: - O, Bože!, nestalo je kroz vjetar. Svi su plakali i žalili za njim. Njegova glava i lira su završile u rijeci Hebar, a kasnije pomoću valova su završile na obalama Metimnskog ostrva Lezba gdje je bila zmiya koja je htjela progutati Orfejevu glavu, ali Apolon ju je skamenio. Ljudi s otoka Lezba su Orfejevu glavu ostavili tu, a liru objesili u hram. Zato kažu da čak i slavuji na tom otoku ljepše pjevaju, a sam otok izrodio je toliko divnih pjesnika i pjevača.

*Mēmbra iācēnt dīvērsā lōcīs; cāpūt, Hēbrē, lŷrāmquē*⁵⁰
ēxcīpīs, ēt (mīrūm!) mēdiō dūm lābitūr āmnē,
flēbilē nēsciō quīd quērītūr lŷrā, flēbilē līnguā
mūrmūrāt ēxānimīs, rēspōndēnt flēbilē rīpāē.
Iāmquē māre īnvēctaē flūmēn pōpūlārē rēlīnquūnt
*ēt Mēthŷmnaēaē pōtīūntūr lītōrē Lēsbī.*⁵⁵
Hīc fērūs ēxpōsītūm pērēgrīnīs ānguīs hārēnīs
ōs pētīt ēt spārsōs stīllāntī rōrē cāpīllōs.
Tāndēm Phoēbūs ādēst mōrsūsque īnfērrē pārāntēm
ārcēt ēt īn lāpīdēm rīctūs sērpētīs āpērtōs
*cōngēlāt ēt pātūlōs, ūt ērānt, īndūrāt hīātūs.*¹⁰²

¹⁰⁰ U amfiteatru u Rimu priređivali su se lovovi na divlje zvijeri, i to, ako je onoga dana bilo još i drugih igara, rano ujutro.

¹⁰¹ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 20-44, 277-278.

¹⁰² P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber XI*, 50-60.

Prijevod:

Glavu i liru Primi Hebar, i lira kad u vodu padne, protuži
- Začudo - žalosno nešto, promrmlja žalosno jezik
Mrtvi i obale Hebra odzovu se žalosno tome.
Glava i lira iz r'jeke domorodne u more uđu
Te se obale Lezba Metimanskôg dohvate obje.
Ondje se ljuta zmija privuče glavi, što leži
Na pijesku na tuđem i voda iz kosa joj curi,
Ali priskoči Feb i zmiji, kad ugristi htjede,
Ne da i otvoreno još žvalo joj u kamen sabi,
Široko ukoči usta, nek zjaju, kako su zjala.¹⁰³

Duh Orfeja otišao je u podzemni svijet i prepoznao sva ona mjesta koja je prije vidio; i, pretražujući mjesta, ponovo je pronašao svoju ženu Euridiku i željno ju je držao u naručju. Tamo zajedno hodaju jedno uz drugo; malo ona ide ispred, a on je slijedi; a malo on ide naprijed i sada se sa sigurnošću može obazrijeti na svoju Euridiku. Zajedno su zauvijek boravili na poljanama Elizija, zagrljeni i nerazdvojni. Što se tiče Menada, koje su ubile Orfeja, Bakho ih je kaznio tako što ih je pretvorio u drveće.

*Umbrā sūbīt tērrās ēt, quae lōcā vīdērāt āntē,
cūnctā rēcōgnōscīt; quaērēnsquē pēr ārvā pīōrūm
īnvēnīt Eūrȳdicēn cūpīdīsque āmplēctītūr ūlnīs.
Hīc mōdō cōniūnctīs spātiāntūr pāssībūs āmbō,
nūnc praēcēdētēm sēquītūr, nūnc praēvīūs ānteīt
Eūrȳdicēnquē sūām iām tūtūs rēspīcīt Ōrpheūs.¹⁰⁴*

Prijevod:

Sjenka pod zemlju ode i mjesta sva prepoznadê,
Koja ugleda nekad; Euridiku tražeći nađe
Na polju blaženih te je objeručke zagrlj željno.
Tu sad zajedno jedno porèd drugôg šeću, te sada
Za njom Orfej korača, a sada ide pred njome
I na Euridiku svoju obazret se sigurno može.¹⁰⁵

Priča o *Orfeju i Euridici* jedna je od najljepših i najtužnijih u grčkoj mitologiji. U toj priči Orfej, najveći pjesnik i muzičar u historiji, pokušava povratiti svoju ženu Euridiku koja je umrla. Da bi spasio voljenu osobu, Orfej je otputovao u podzemni svijet i natrag. Što se tiče metamorfoza, kroz cijelu desetu priču, tzv. Orfejev ciklus isprepliću se različite priče sa različitim preobraženjima, kao i ona na kraju, kada je Orfej umro, da su

¹⁰³ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 20-44, 278-279.

¹⁰⁴ P. Ovidii Nasonis – *Metamorphoseon liber XI*, 61-66.

¹⁰⁵ Publius OVIDIUS NASO, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*, 61-66, 279.

tračke žene koje su ga ubile pretvorene u drveće, a zmija koja je htjela progutati njegovu glavu pretvorena u kamen.

4.2.1. Popularnost Ovidijeve priče o *Orfeju i Euridici*

Gotovo je nemoguće navesti sva umjetnička djela nadahnuta pričom o *Orfeju i Euridici*. U antici su Orfeja često prikazivali kako svira svoju liru ili su ga napadale Menade -Tračanke. Međutim, Euridika se rijetko prikazuje. U antici je mit bio utjecajni u književnosti i zasigurno je bio protkan mističnom religioznošću. Prvo književno spominjanje priče pripada rimskom pjesniku Vergiliju. Ovidijeva verzija slijedila je izvornik nekoliko desetljeća kasnije.

U postklasično doba priča je više puta adaptirana i prepričavana. Nadahnula je umjetnike iz cijele Evrope zainteresovane za klasični svijet poput Petera Paula Rubensa, Tiziana, Guida Renija, Augustea Rodina, Nicolasa Poussina i mnogih drugih. Poznata je i opera *L'Orfeo* Claudia Monteverdija iz 1607. godine, kao i pjesma Raphe Maria Rilke iz 1904. godine *Orpheus, Eurydice, Hermes*. Sveukupno mit je izvršio snažan utjecaj u umjetnosti. Silazak u podzemlje, Orfejeve pjesme, romantična ljubav Orfeja i Euridike sve su to teme koje su nadahnule umjetnike da stvaraju nova umjetnička djela u svakom obliku. Možda se upravo u tome danas i sastoji savremena vrijednost mita, u njegovoj sposobnosti da nam dopusti putovanje u stvarnost u kojoj ljubav možda konačno neće pobijediti, ali svakako može nadahnuti.¹⁰⁶

Kako je već pomenuto, mit o *Orfeju i Euridici* nadahnuo je brojna umjetnička djela: u literaturi su glumački sastavi toliko raznoliki kao što su Boethius, Rainer Maria Rilke, Thomas Pynchon i Carol Anne Duffy stvorili varijante na svoje teme, dok su filmski umjetnici Jean Cocteau u svojoj trilogiji *The Blood of a Poet* (*Krv pjesnika*), 1930., *Orphée*, 1950. i *Testament of Orpheus* (*Orfejev testament*), 1959., Marcel Camus, sa *Black Orpheus* (*Crnim Orfejem*) (1959), zabilježili su njegovu rezonantnu tragediju. Prikladno, upravo u muzici leži najveće naslijeđe mita. *L'Orfeo*, opera Claudia Monteverdija, najranije sačuvano remek-djelo forme, nastalo 1607. godine, postala je prva od mnogih muzičkih drama koje su se bavile pričom: Christoph Willibald Gluck (*Orfeo ed Euridice*, 1774.), Jacques Offenbach (*Orpheus in the Underworld - Orfej u podzemlju*, 1858.), Harrison Birtwistle (*The Mask of Orpheus - Maska Orfeja*, 1986.) i trenutni brodvejski hit *Hadestown* Anaïs Mitchell. Rubensov tipično živopisni *Orpheus* (*Orfej*),

¹⁰⁶ Usp. Antonis CHALIAKOPOULOS, *Orpheus and Eurydice: A Tragic Love Story*, na: *The Collector*. 23.01.2021. Dostupno online na: <https://www.thecollector.com/orpheus-eurydice-story/> (pristupljeno: 27.04.2021.)

koji otkriva umjetnikovo duboko razumijevanje klasičnog mita i aluzija, naslikan je krajem 1630-ih.¹⁰⁷

4.2.2. Slikovno, hronološki prikaz priče o *Orfeju i Euridici*

Priča o *Orfeju i Euridici* također je nadahnula brojne umjetnike da na osnovu nje prave umjetnička djela; neka od njih bit će prikazana na slikama ispod.

Slika 7. Trenutak kada su se Orfej i Euridika zaljubili jedno u drugo¹⁰⁸

Slika 8. Euridikina prva smrt od ujeda zmije¹⁰⁹

¹⁰⁷Usp. Orpheus and Eurydice. August, u: *History today*, 2019. Dostupno online na: <https://www.historytoday.com/archive/foundations/orpheus-and-eurydice> (pristupljeno: 17.04.2020.)

¹⁰⁸Izvor: <https://thecollector.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/12/nicolas-poussin-landscape-orpheus-eurydice-story-louvre-painting.jpg> (preuzeto: 20.04.2021.)

Slika 9. Orfejev silazak u podzemni svijet¹¹⁰

Slika 10. Orfej i Euridika dobivaju drugu priliku za zajednički život¹¹¹

¹⁰⁹Izvor: <https://thecollector.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/12/eurydice-aristaeus-ovid-metamorphoses.jpg> (preuzeto: 27.04.2021.)

¹¹⁰Izvor: <https://thecollector.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/12/frans-francken-ii-orpheus-underworld-painting-1147x840.jpg> (preuzeto: 27.04.2021.)

Slika 11. Orfej koji vodi Euridiku iz podzemlja¹¹²

Slika 12. Drugi rastanak Pirama i Tizbe¹¹³

¹¹¹Izvor: <https://thecollector.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/12/jean-raoux-orpheus-eurydice-painting.jpg> (preuzeto: 21.04.2021.)

¹¹²Izvor: <https://thecollector.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/12/jean-baptiste-camille-corot-orpheus-leading-eurydice-underworld-painting-1024x839.jpg> (preuzeto: 27.04.2021.)

¹¹³Izvor: <https://thecollector.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/12/carl-goos-orpheus-eurydice-story-painting-657x840.jpg> (preuzeto: 27.04.2021.)

Slika 13. Nimfe slušajući Orfejeve pjesme¹¹⁴

¹¹⁴Izvor: <https://thecollector.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/12/charles-francois-jalabert-nymphs-listening-songs-orpheus-painting-696x828.jpg> (preuzeto: 27.04.2021.)

ZAKLJUČAK

Bez sumnje se može reći da Ovidije, uz Vergilija i Horacija čini sam vrh rimskog pjesništva. Ovidiju je stih prirodna forma, on se dobro u njemu snalazi, nema nikakvih problema pisati i rastapati svoje misli. U njegovom najpoznatijem i najvećem djelu *Metamorfozama* - svima njima je zajedničko jedno, a to je da se neko pretvorio u nešto. *Metamorfoze* su nam i književno jako zanimljive, to je jedan zanimljiv primjer da je neko uzeo tako jedan motiv pretvorbe u mitologiji i odlučio napraviti cijeli jedan žanr iz toga. Možemo reći da su *Metamorfoze* vrhunsko pripovjedačko djelo – tu ima puno mitoloških priča, koje nam ne bi ostale sačuvane da nismo imali njih.

Ovidiju su najbolje uspjele one priče u kojima crta ljubav, jer su mu redovno davale zgode da se okoristi svim sredstvima i znanjima koje ima iz retorskog obrazovanja, prikazujući emocije i duševno stanje zaljubljenih. Tragične ljubavi u Ovidijevim *Metamorfozama*, poput onih o *Piramu i Tizbi* i *Orfeju i Euridici* su dokaz koliko su zaljubljene osobe spremne žrtvovati i uraditi za svoju ljubav. U njima se govori o velikoj ljubavi i gubitku. Na primjer, Orfejeva ljubav je umrla dva puta, prvi put se izborio da ju vrati među žive, drugi put nije uspio, iako je bio spreman opet sve žrtvovati kako bi bio još jednom sa voljenom osobom – ali, na kraju, nakon njegove smrti, oni se ponovo spoje u podzemnom svijetu, što negdje rezultira i sretnim krajem. Što se tiče ljubavi *Pirama i Tizbe*, njihova ljubav se može nazvati i "zabranjenom ljubavi", zbog nesuglasica koje su bile između njihovih porodica, ali ni to ih nije zaustavilo da se vole i da planiraju bijeg i zajednički život. Na kraju oboje umiru zbog pogrešne procjene; Piram se ubije misleći da je Tizba mrtva, a ona nakon što ga vidi kako leži krvav. Neposredno prije smrti obratila se bogovima i roditeljima te im uputila molbu – što ju čini jednako hrabrom kao i Piram i vjernom u ljubavi sve do smrti.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

1. Ovidii Nasonis, P. – Metamorphoeson liber IV, na: *Poesia Latina*. Dostupno online na: P. Ovidii Nasonis-Metamorphoseon liber IV (poesialatina.it)
2. Ovidii Nasonis, P. – Metamorphoeson liber X, na: *Poesia Latina*. Dostupno online na: Ovidii - Metamorphoseon X (poesialatina.it)
3. Ovidii Nasonis, P. – Metamorphoseon liber XI, na: *Poesia Latina*. Dostupno online na: Ovidii - Metamorphoseon XI (poesialatina.it)
4. Ovidius Naso, Publius, *Metamorphoses (Ovid: Metamorphoses in Two Volumes*. ed. F. J. Miller; G. P. Goold, 1977–1984).
5. Ovidius Naso, Publius, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*. Preveo: Tomo MARETIĆ. Zagreb: "Matica Hrvatska", 1907.

Knjige

6. BUDIMIR, Milan, FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti, De auctoribus romanis*, Beograd, 1986.
7. DIVKOVIĆ, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Beograd, 2006.
8. OVIDIUS NASO, Publius, *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*. Preveo: Tomo MARETIĆ. Zagreb: "Matica Hrvatska", 1907.
9. VRATOVIĆ, Vladimir, *Rimska književnost*, Zagreb: Grafok, 2007.

Članci

10. BELAMARIĆ, Inge, Publije Ovidije Nazon – o 2000. obljetnici smrti, u: *Latina et Graeca*, Vol. 2 No. 32, 2017., 96. Dostupno online na: Publije Ovidije Nazon - o 2000. obljetnici smrti (srce.hr)
11. ANDERSON, A. Wiliam, Aspect's of Love in Ovid's "Metamorphoses", u: *The Classical Journal*, Vol. 90, No. 3, Feb. - Mar., 1995., 265-269. Dostupno online na: <https://www.jstor.org/stable/3297530?seq=1>

Internetski izvori

12. CHALIAKOPOULOS, Antonis, Orpheus and Eurydice: A Tragic Love Story, na: *The Collector*. 23.01.2021. Dostupno online na: <https://www.thecollector.com/orpheus-eurydice-story/>
13. Love and Transformation in Metamorphoses, u: *Literrature Essay Samples*. 14.03.2019. Dostupno online na: <https://literatureessaysamples.com/love-and-transformation-in-metamorphoses/>
14. Metamorphoses Themes, na: Grade Saver. Dostupno online na: <https://www.gradesaver.com/metamorphoses/study-guide/themes>
15. Motivi priče o Piramu i Tizbu iskorišteni za predstave: A Midsummer Night's Dream - The Play Within The Play - YouTube , FUNNIEST DEATH SCENE EVER!! Pyramus and Thisbe - YouTube
16. M.V. Orfej i Euridika (Metamorfoze), na: *Lektire.hr*. Dostupno online na: Orfej i Euridika lektira, Publije Ovidije Nazon | *Lektire.hr*
17. Orpheus and Eurydice. August, na: *History today*, 2019. Dostupno online na: <https://www.historytoday.com/archive/foundations/orpheus-and-eurydice>
18. Pyramus and Thisbe Summary, na: *SuperSummary*. Dostupno online na: <https://www.supersummary.com/pyramus-and-thisbe/summary/>
19. Sage F., Summary of the Metamorphoses, na: *Haverford digital commentary library*. Dostupno online na: <https://iris.haverford.edu/echo/summary-of-the-metamorphoses/>
20. San Ivanjske noći, na: *Lektire.hr*. Dostupno online na: <https://www.lektire.hr/san-ivanjske-noci/>

POPIS SLIKA

Slika 1. Tizba kod zida sa pukotinom preko kojeg je komunicirala sa Piramom	25
Slika 2. Sudbonosna noć, noć bijega i noć sastajanja na dogovorenom mjestu	26
Slika 3. Piram sa Tizbinim krvavim veom	26
Slika 4. Piramovo samoubistvo	27
Slika 5. Posljednji susret Pirama i Tizbe	27
Slika 6. Tizbino samoubistvo nad Piramovim mrtvim tijelom.....	28
Slika 7. Trenutak kada su se Orfej i Euridika zaljubili jedno u drugo	39
Slika 8. Euridikina prva smrt od ujeda zmije	39
Slika 9. Orfejev silazak u podzemni svijet	40
Slika 10. Orfej i Euridika dobivaju drugu priliku za zajednički život.....	40
Slika 11. Orfej koji vodi Euridiku iz podzemlja.....	41
Slika 12. Drugi rastanak Pirama i Tizbe.....	41
Slika 13. Nimfe slušajući Orfejeve pjesme	42

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
UVOD.....	3
1. O ŽIVOTU PUBLIJA OVIDIJA NAZONA.....	5
2. OVIDIJEV KNJIŽEVNI OPUS	8
2.1. <i>O Ovidijevim Metamorfozama</i>	10
3. KONCEPT LJUBAVI U OVIDIJEVIM <i>METAMORFOZAMA</i>	13
4. TRAGIČNE LJUBAVI U OVIDIJEVIM <i>METAMORFOZAMA</i>	15
4.1. <i>Priča o PIRAMU I TIZBI</i>	15
4.1.1. Popularnost Ovidijeve priče o <i>PIRAMU I TIZBI</i>	24
4.1.2. Slikovno, hronološki prikaz priče o <i>PIRAMU I TIZBI</i>	25
4.2. <i>Priča o ORFEJU I EURIDICI</i>	28
4.2.1. Popularnost Ovidijeve priče o <i>ORFEJU I EURIDICI</i>	38
4.2.2. Slikovno, hronološki prikaz priče o <i>ORFEJU I EURIDICI</i>	39
ZAKLJUČAK.....	43
BIBLIOGRAFIJA	44
POPIS SLIKA	46